

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

МЕТОДИКА

РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ БЕЗПЕЧНОГО ВИКОРИСТАННЯ ПРОМИСЛОВОЇ ПРОДУКЦІЇ АБО БЕЗПЕЧНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ БУДІВЕЛЬ І СПОРУД

Автори:

Таран Олена Вікторівна, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності Національної академії внутрішніх справ;

Київ—2019

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОРУШЕНЬ ПРАВИЛ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ БЕЗПЕЧНОГО ВИКОРИСТАННЯ ПРОМИСЛОВОЇ ПРОДУКЦІЇ АБО БЕЗПЕЧНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ БУДІВЕЛЬ І СПОРУД.....	8
1.1. Обстановка учинення злочину.....	8
1.2. Спосіб учинення злочину	14
1.3. Особа злочинця.....	16
1.4. Особа потерпілого.....	18
РОЗДІЛ 2. ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ БЕЗПЕЧНОГО ВИКОРИСТАННЯ ПРОМИСЛОВОЇ ПРОДУКЦІЇ АБО БЕЗПЕЧНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ БУДІВЕЛЬ І СПОРУД	
2.1. Слідчі ситуації початкового етапу розслідування порушення правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції або безпечної експлуатації будівель і споруд.....	20
2.2. Обставини, що підлягають встановленню при розслідуванні порушення правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції або безпечної експлуатації будівель і споруд.....	22
2.3. Використання спеціальних знань при розслідуванні порушення правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції або безпечної експлуатації будівель і споруд.....	26
РОЗДІЛ 3 ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ БЕЗПЕЧНОГО ВИКОРИСТАННЯ ПРОМИСЛОВОЇ ПРОДУКЦІЇ АБО БЕЗПЕЧНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ БУДІВЕЛЬ І СПОРУД.....	152
3.1. Огляд місця події при розслідуванні порушення правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції або безпечної експлуатації будівель і споруд.....	35

3.2. Огляд документів при розслідуванні порушення правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції або безпечної експлуатації будівель і споруд.....	44
---	----

3.3. Допит при розслідуванні порушення правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції або безпечної експлуатації будівель і споруд.....	50
--	----

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	58
--	-----------

ВСТУП

Актуальність проблеми. Промислова продукція, будівлі і споруди – звична складова повсякденного життя, вони створюються для задоволення різноманітних потреб держави та населення, забезпечення безпеки і комфорту споживача, без них складно уявити організацію побуту, трудової діяльності, відпочинку сучасної людини.

Якість і безпечність, як головні ознаки промислової продукції, будівель і споруд, закріплені у формі конституційних гарантій: у ч. 3 ст. 42 Конституції України зазначено, що держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг.

Практична реалізація цих положень відбувається шляхом нормативно-правового регулювання, здійснення нагляду і контролю за додержанням встановлених вимог на кожному етапі життєвого циклу згаданих об'єктів, встановлення відповідальності за порушення.

Правова статистика свідчить про нечисленні випадки притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які допустили порушення встановлених правил, що призвело до загибелі людей або створення загрози загибелі людей, заподіяння шкоди здоров'ю потерпілого чи настання інших тяжких наслідків. За даними Генеральної прокуратури України, упродовж 2013–2018 років у провадженні органів досудового розслідування перебувало 185 кримінальних правопорушень за ст. 275 КК України, з яких найбільша кількість (55) у 2018 році.

Водночас під час здійснення заходів державного контролю уповноваженими органами щорічно виявляється близько 8 тис. порушень законодавства, серед яких ті, що призвели до настання різних суспільно небезпечних наслідків. Це дає підстави визначити злочини, передбачені ст. 275 КК України як латентні, що зумовлено низкою чинників: по-перше, низьким рівнем взаємодії між суб'єктами ринкового нагляду за відповідним напрямом та органами Національної поліції; по-друге, відсутністю досвіду розслідування таких злочинів та апробованих криміналістичних методик, що впливає на якість розслідування; по-третє, у багатьох випадках невинуватою практикою вирішення правового конфлікту поза межами кримінального судочинства.

Практично кожна подія, що пов'язана з руйнацією будівель і споруд, знищенням майна, пожежами, нещасними випадками викликає суспільний резонанс, адже порушує звичний та усталений ритм життя, зачіпає інтереси багатьох людей, породжує недовіру до державних інституцій. Тому важливо, щоб за наявності підстав, таким випадкам надавалась своєчасна та об'єктивна кримінально-правова оцінка, проводилось досудове розслідування.

Наразі доводиться констатувати, що органи досудового розслідування не у повній мірі готові здійснювати якісне та ефективне розслідування злочинів, передбачених ст. 275 КК України, що підтверджується наявністю помилок та

прогалин, які часто призводять до втрати доказової інформації. Вирішення низки проблем убачається можливим шляхом розроблення відповідних криміналістичних рекомендацій, що побудовані із урахуванням потреб правозастосовної практики, досвіду контрольно-наглядової діяльності державних органів, різногалузевого та різнорівневого нормативно-правового регулювання.

Тому тематика дослідження є актуальною та має вагому **практичну значущість**, оскільки застосування запропонованої методики допоможе слідчим правильно кваліфікувати цей злочин, а ґрунтовний аналіз його складу сприятиме уникненню помилок.

Отже, **метою** методики є розроблення методико-криміналістичних рекомендацій для удосконалення тактики і організації досудового розслідування порушення правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції або безпечної експлуатації будівель і споруд.

Практичне завдання методики: визначити та розкрити елементи криміналістичної характеристики цих злочинів; виокремити типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування порушення правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції або безпечної експлуатації будівель і споруд та розробити алгоритми (програми) дій слідчого для таких ситуацій; сформулювати перелік обставин, що підлягають встановленню при розслідуванні порушення правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції або безпечної експлуатації будівель і споруд; розкрити особливості проведення огляду місця події та документів; визначити тактичні особливості допитів різних учасників кримінального провадження залежно від їх відношення до виробництва та порушення правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції або безпечної експлуатації будівель і споруд; виявити особливості використання спеціальних знань при розслідуванні правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції або безпечної експлуатації будівель і споруд.

Правова основа. Методика ґрунтується на положеннях Конституції України, Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України, Цивільного кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015), Пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки на період до 2020 року (Закон України № 2519-VI від 9 вересня 2010 р.), Положенням Загальнодержавної соціальної програми поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища на 2014-2018 рр. (Закон України № 178-VII від 4 квітня 2013 р.) та ін.

Опис інших методик, спрямованих на вирішення проблеми. Науковцями Національної академії внутрішніх справ на даний час не розроблялись методики за цією тематикою. Однак різні аспекти розслідування злочинів проти безпеки виробництва у різний час

досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені: Ш. К. Вахітов, В. К. Глістін, М. С. Грінберг, В. І. Жирютін, С. А. Квелідзе, П. В. Кобзаренко, М. Я. Панчишин, К. О. Спасенко, О. В. Таран, М. П. Яблоков та ін.

Одержані вченими висновки утворили потужний фундамент для вирішення низки проблем розслідування злочинів, передбачених ст. 275 КК України.

Наукова новизна методики полягає у тому, що у ній вперше сформовано основи видової методики розслідування порушення правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції або безпечної експлуатації будівель і споруд, що містять рекомендації з організації початкового етапу розслідування, проведення слідчих (розшукових) та процесуальних дій, використання спеціальних знань. Обґрунтовано можливість використання зазначених положень при розслідуванні інших злочинів: проти безпеки виробництва, пов'язаних з будівельним виробництвом, у сфері службової діяльності, проти громадської безпеки. Визначено елементи криміналістичної характеристики порушення правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції або безпечної експлуатації будівель і споруд та розкрито зв'язки між ними, зокрема способу залежно від обстановки і особи злочинця; слідової картини залежно від способу учинення злочину; особи злочинця (професійна складова) від обстановки. На основі положень ч. 1 ст. 91 КПК України та криміналістичної характеристики злочинів, передбачених ст. 275 КК України, запропоновано деталізований перелік обставин, які підлягають встановленню з метою правильного визначення належності специфічних об'єктів до результатів виробничої діяльності; місця певних виробничих дій та операцій у загальній структурі виробничих процесів; з'ясування змісту і меж застосування нормативних актів різногалузевої належності;

Публікації. Основні практичні результати використання методики опубліковані у методичних рекомендаціях: **Розслідування порушення правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції або безпечної експлуатації будівель і споруд : метод. рек. / Таран О.В., Войтович Я.В. Київ, 2018. 65 с.** та інших публікаціях, зокрема: Войтович Я.В., Таран О.В. Час учинення злочину, як елемент криміналістичної характеристики порушення правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції або безпечної експлуатації будівель і споруд. *Криміналістичний вісник*. 2017. № 1. С. 105–110. Войтович Я.В. Слідчі ситуації початкового етапу розслідування порушення правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції або безпечної експлуатації будівель і споруд. *Часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 2 (12). С. 40–50. Voitovych Ya. The Ways of Violating the Rules Concerning the Safe Use of Industrial Products as an Element of the Forensic Characteristics of the Crime Provided for in Art. 275 of the Criminal Code of Ukraine. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 4 (105). С. 111–119.

Войтович Я. В. Використання нормативних актів, що регулюють забезпечення безпеки промислової продукції та експлуатації будівель і споруд, під час розслідування злочинів, передбачених ст. 275 КК України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 2 (14). С. 81–92. Войтович Я. В. Особенности проведения осмотра места происшествия при расследовании нарушений правил, касающихся безопасного использования промышленной продукции или безопасной эксплуатации зданий и сооружений. *Право и закон*. Киргизская Республика. 2017. № 3. С. 85–91. Войтович Я.В. Проведення допиту при розслідуванні порушення правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції або безпечної експлуатації будівель і споруд. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 1 (106). С. 232–243.

1. КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОРУШЕНЬ ПРАВИЛ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ БЕЗПЕЧНОГО ВИКОРИСТАННЯ ПРОМИСЛОВОЇ ПРОДУКЦІЇ АБО БЕЗПЕЧНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ БУДІВЕЛЬ І СПОРУД

Для злочинів, передбачених ст. 275 КК України криміналістична характеристика включає наступні елементи: обстановка; спосіб учинення злочину; особа злочинця; особа потерпілого. Такий підхід ґрунтується на узагальненні матеріалів правозастосовної практики та враховує особливості учинення і розслідування цих злочинів.

Обстановка учинення злочину, передбаченого ст. 275 КК України являє сукупність обставин, що характеризуються особливостями здійснення певних видів виробничої діяльності, а саме: створення (розроблення, конструювання, виготовлення) промислової продукції та її зберігання; проектування, будівництво та експлуатація будівель і споруд. Ці види діяльності за своїм характером у широкому розумінні належать до інженерних, тому диспозиція ст. 275 КК України побудована як бланкетна, що передбачає обов'язок правозастосовувача звертатись до нормативних документів іншої галузевої належності.

Зазначені законодавцем види діяльності вказують на місце учинення злочину – виробництво. Криміналістичне значення місця вчинення злочину як елемента обстановки полягає у тому, що дозволяє визначити зв'язок особи з виробництвом, відповідність її дій нормативній моделі певної виробничої діяльності та обов'язкам цієї особи. Отже, обстановка учинення злочину певним чином визначає його спосіб.

Зі змісту ст. 275 КК України убачається, що час учинення злочину є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони, він визначається моментом порушення правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції під час розроблення, конструювання, виготовлення чи зберігання; порушенням правил, що стосуються безпечної експлуатації будівель і споруд під їх час проектування чи будівництва.

Для здійснення згаданих видів діяльності встановлені спеціальні правила, порушення яких особою, яка зобов'язана їх дотримувати, може створити загрозу, призвести до настання шкідливих наслідків особам, які є споживачами промислової продукції або використовують (експлуатують) будівлі і споруди.

Відповідно до ДСТУ 3278-95 «Система розроблення та поставлення продукції на виробництво. Основні терміни та визначення» [1], продукція – це матеріальний результат трудової діяльності або виробничих процесів, що має корисні властивості і призначений для використання споживачем. Промислова продукція – це прямий результат промислово-виробничої діяльності підприємства, виражений у формі продуктів, товарів або формі

виробничих послуг. Розроблення продукції – це стадія життєвого циклу продукції, яка полягає у зміні стану продукції – від формулювання вимог технічного завдання щодо виконання дослідно-конструкторських робіт на створення (модернізацію) продукції до втілення їх у нових (модернізованих) дослідних зразках, у нових (модифікованих) матеріалах.

У кожному разі розроблення продукції – це процес, який супроводжується проведенням низки науково-технічних, організаційних, соціально-економічних та інших заходів і має відображення у відповідній документації. Ця документація має встановлену форму та повинна зберігатись.

Конструювання – це процес створення проекту певного об'єкта техніки, що полягає у визначенні форми, розмірів, взаємного розташування й параметрів частин й елементів конструкції об'єкта, його складових (агрегатів, систем, вузлів тощо), способу їхнього з'єднання, вибору матеріалів окремих елементів та розробки конструкторської документації. Конструювання передбачає свідоме та цілеспрямоване втілення винаходів, ідей та принципів, проведення розрахунків на основі знань з прикладних наук, виконання креслеників та інших дій, спрямованих на забезпечення заданих характеристик (якості) об'єкта, що конструюється. Кінцевим результатом конструювання є технічний проект (найчастіше це комплект креслеників та іншої технічної документації) який повинен забезпечувати можливість виготовлення (створення), експлуатації та утилізації необхідного об'єкта. Конструюванням створюється конкретна однозначна конструкція виробу. Конструювання спирається на результати проектування і уточнює всі інженерні рішення, прийняті у процесі проектування та представляє їх у вигляді технічної документації [2].

Виготовлення продукції включає усі технологічні процеси, операції, за допомогою яких відбувається перетворення сировини та матеріалів у готовий продукт, який відповідає встановленим вимогам та придатний для використання або подальшої обробки.

Зберігання продукції передбачає розміщення її у відповідних умовах, які сприяють збереженню продукції та її якостей.

Законодавець, визначаючи час учинення злочину моментом розроблення, конструювання, виготовлення чи зберігання промислової продукції орієнтується винятково на діяльність, яка має регламентований характер та потребує виконання та додержання низки вимог та правил. Діяльність, яку так само відносять до проектування та розроблення продукції, але до неї не висуваються згадані вимоги, законодавець у диспозиції не зазначає. До такої діяльності належать, наприклад, маркетингові дослідження, аналіз виробничих можливостей та ін.

У Державному класифікаторі будівель і споруд надано наступні визнання цих понять. Споруди – це будівельні системи, пов'язані з землею, які створені з будівельних матеріалів, напівфабрикатів, устаткування та

обладнання в результаті виконання різних будівельно-монтажних робіт. Будівлі – це споруди, що складаються з несучих та огорожувальних або сполучених (несучо-огорожувальних) конструкцій, які утворюють наземні або підземні приміщення, призначені для проживання або перебування людей, розміщення устаткування, тварин, рослин, а також предметів.

До будівель належать: житлові будинки, гуртожитки, готелі, ресторани, торговельні будівлі, промислові будівлі, вокзали, будівлі для публічних виступів, для медичних закладів та закладів освіти тощо [3].

Проектування являє собою інженерні розрахунки, які у подальшому оформлюються у вигляді креслень майбутніх будівель і споруд. Обов'язковими складовими проектування є завдання на проектування, власне розроблення проекту, узгодження та затвердження проекту, складання технічної документації.

У п.3 ст. 10 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» будівництво визначено як: нове будівництво, реконструкція, реставрація, капітальний ремонт об'єктів будівництва [4].

Експлуатація будівель і споруд – комплекс із утримання, обслуговування та ремонту будівель і споруд. Експлуатація передбачає забезпечення нормального функціонування будівель і споруд у відповідності із їх функціональним призначенням; забезпечення запланованих експлуатаційних характеристик об'єкта протягом усього терміну служби; забезпечення встановленого рівня безпеки; забезпечення безаварійної роботи інженерно-технічних систем будівель та споруд; підтримання нормального санітарно-гігієнічного стану об'єкта прибудинкової території.

Криміналістичне значення інформації про згадану діяльність полягає у тому, що у ній зазвичай відображено (має бути відображено) опис кожного процесу у вигляді упорядкованої множини операцій, правил їх виконання, пов'язаних із ними об'єктів, виконавців, подій, що також супроводжується складанням відповідної документації та передбачає визначення відповідальних осіб (виконавців) і їх повноваження.

Отже, з'ясування часу, коли було розпочато, наприклад, створення проектно-технічної документації дозволить визначити вимоги до цієї діяльності, процес виконання, відповідальних за цю роботу та їх повноваження.

Значення правильного встановлення часу учинення злочину можна проілюструвати на прикладі з судової практики [5].

У наведеному прикладі завдяки правильному встановленню часу учинення злочину, підсудний був виправданий, адже на момент порушення правил проектування або будівництва будинку не міг допустити такого порушення.

Серед елементів обстановки особливе значення має її нормативно-правова складова. Процес виробництва в цілому і окремих його етапів у розумінні ст. 275 КК України має здійснюватись у відповідності з певними

нормативними вимогами, що визначені на різних рівнях нормативно-правового регулювання. Відхилення від цих норм, що призвело до настання суспільно небезпечних наслідків є підставою для відповідальності за ст. 275 КК України.

Розслідування злочинів, передбачених ст. 275 КК України передбачає обов'язкове встановлення та точну вказівку у процесуальних документах на положення законодавства, недодержання вимог якого призвело до настання шкідливих наслідків. Це потрібно для правильної кримінально-правової кваліфікації, відмежування злочину, передбаченого ст. 275 КК України від інших, що пов'язані з порушенням спеціальних правил, встановлення особи, яка вчинила злочин та визначення причинного зв'язку між її діями (бездіяльністю) та наслідками.

Звернення до відповідного законодавства показало, що воно становить значний масив складних за змістом, розгалужених за структурою та подекуди неузгоджених між собою нормативно-правових актів і документів, що створюються різними суб'єктами на міжнародному, національному, галузевому та локальному рівні.

На наднаціональному рівні найбільш застосовуваними міжнародними документами, що стосуються досліджуваних питань є Директиви ЄС (тип законодавчого акту ЄС). Директиви відтворюють положення міжнародних договорів і мають пріоритет над національним законодавством. Директива передбачає обов'язок держави вжити заходів для досягнення встановлених у ній вимог у визначений термін. Директиви ЄС встановлюють істотні технічні вимоги, що забезпечують безпеку промислової продукції.

Основні технічні вимоги законодавства ЄС до безпеки та якості товарів класифікуються у секторах безпеки продукції, технічної стандартизації, упаковки та маркування продукції.

Загальні вимоги у сфері безпеки продукції визначені Директивою Європейського Парламенту та Ради 2001/95/ЄС від 3.12.2001 р. «Про загальну безпеку продукції». Даний законодавчий акт застосовується за відсутності конкретних правил, що регулюють безпеку окремих категорій товарів або якщо конкретні правила (галузеві), є недостатніми.

Відповідно до положень Директиви, продукт вважається безпечним, якщо відповідає положенням безпеки, передбаченим в європейському законодавстві або, у разі відсутності таких правил, за умови відповідності національним вимогам держави-члена ЄС де він продається, або запускається у ринковий обіг. Продукт також вважається безпечним, якщо він відповідає європейському стандарту.

Загальний порядок та умови розміщення продукції на внутрішньому ринку ЄС, проведення робіт з оцінки відповідності та акредитації, а також механізм ринкового нагляду окреслені у Регламенті Ради ЄС № 765/2008 від 9.07.2008 р. та Рішенні Європейського Парламенту та Ради ЄС № 768/2008 від 9.07.2008 р.

Гармонізовані стандарти можуть бути розроблені трьома незалежними органами по стандартизації:

Європейським комітетом з стандартизації (CEN);

Європейським комітетом з стандартизації в галузі електротехніки (CENELEC);

Європейським інститутом телекомунікаційних стандартів (ETSI).

Маркування СЕ вказує, що продукт відповідає всім діючим вимогам і пройшов процедуру оцінки відповідності. Упаковка товарів, що постачаються на ринок має відповідати вимогам, викладеним у Директиві Європейського Парламенту та Ради 94/62/ЕС від 20.12.1994 р. щодо пакування та поводження з відходами пакування [6].

Нормативна база ЄС у сфері будівництва включає Євродирективу 89/106/ЕЕС, що встановлює загальні підходи до технічного регулювання в галузі будівництва на всій території ЄС (основні вимоги до будівель і споруд та принципи оцінки відповідності будівельних виробів). Вона передбачає, що рівень потрібної безпеки будівельних об'єктів на території тієї чи іншої держави є виключною прерогативою цієї держави. Установлено, що вимоги до забудови територій та об'єктів будівництва приймаються на національному рівні (національні закони, закони суб'єктів федерації, будівельні коди тощо). Сьогодні у ЄС налічується близько 500 стандартів, які забезпечують відповідність вимогам Директиви, крім того у галузі будівництва діє біля 2500 інших стандартів, що так чи інакше пов'язані з виконанням Директиви. Тлумачні та керівні документи до Євродирективи уточнюють її положення і підкреслюють її специфічність у порівнянні з іншими директивами.

У загальному випадку стандарти поділяють на дві категорії – А і В. До категорії А відносяться нормативні документи, що стосуються проектування і спорудження будівельних об'єктів і їх елементів, або окремих аспектів зазначеного проектування та спорудження. До категорії В відносяться інші умови і документи для оцінки відповідності, які стосуються вимог щодо експлуатаційних характеристик і інших властивостей, що можуть вплинути на дотримання необхідних вимог, методик випробування і критеріїв оцінки відповідності будівельних виробів.

Для проектування будівельних конструкцій у ЄС застосовується комплекс європейських стандартів (EN), які іменуються Єврокодами (наразі вони гармонізовані з національними стандартами).

Єврокоди стосуються проектування будівель і споруд і мають прямий зв'язок з тлумачними документами, які конкретизують основні вимоги безпеки до будівель і споруд, що встановлені Директивою. Єврокоди є добровільними до застосування. При цьому у європейському просторі Єврокоди – використовуються у якості доказової бази щодо відповідності об'єктів цивільного та промислового призначення вимогам безпеки [7, с. 13–15].

Розглянуті документи є лише частиною наднаціональної системи законодавства, що стосується питань безпеки промислової продукції та будівництва. Надати повний перелік таких актів у межах цієї роботи не можливо, зважаючи на їх чисельність.

Національне законодавство включає питання безпеки використання промислової продукції та експлуатації будівель і споруд в Конституції України (ст. 3, 27, 42, 50 та ін.), Кодексах України (Кримінальний, Цивільний, Господарський, КупАП), Законах України («Про стандартизацію», «Про підтвердження відповідності», «Про акредитацію органів з оцінки відповідності», «Про будівельні норми», «Про основи містобудування», «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції», «Про технічні регламенти та оцінку відповідності», «Про захист прав споживачів», «Про загальну безпечність нехарчової продукції» та ін.), підзаконних актах (постанови, правила, порядки, переліки, розпорядження, програми, накази, листи, інструкції, положення, переліки, роз'яснення, вказівки тощо).

Нормативну основу будівельної діяльності становлять будівельні норми, державні стандарти, норми і правила щодо планування, забудови та іншого використання територій, проектування і будівництва об'єктів містобудування розробляються і затверджуються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань містобудування та архітектури, іншими центральними органами виконавчої влади.

Ст. 1 Закону України «Про будівельні норми» визначено, що нормування у будівництві – діяльність з розроблення та затвердження будівельних норм для обов'язкового застосування у сфері будівництва, містобудування та архітектури з метою формування безпечного середовища для життя і здоров'я людини. Тобто основним призначенням норм є забезпечення безпеки на всіх етапах будівельного виробництва.

Будівельні норми – затверджений суб'єктом нормування підзаконний нормативний акт технічного характеру, що містить обов'язкові вимоги у сфері будівництва, містобудування та архітектури. Законодавець пропонує також класифікацію будівельних норм за суб'єктом нормування:

державні будівельні норми – нормативний акт, затверджений центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері будівництва;

галузеві будівельні норми – нормативний акт, затверджений міністерством в межах своїх повноважень у разі відсутності державних будівельних норм або необхідності встановлення вимог до будівництва окремих видів споруд, що конкретизують вимоги державних будівельних норм [8].

Фахівці визначають наступну структуру національної нормативної бази у галузі будівництва: вона складається з законів України та будівельних норм та нормативних документів щодо організаційно-методичних питань, куди

входить стандартизація, нормування, ліцензування, оцінка відповідності, метрологія (підклас А.1). До цього ж класу входить вишукування, проектування, територіальна діяльність (підклас А.2). Питання містобудування розглянуті у класі Б. У класі В розглянуті загальнотехнічні вимоги до життєвого середовища та продукції будівельного призначення (підклас В.1). Об'єкти будівництва та промислова продукція будівельного призначення розглянуті у підкласі В.2. Питання експлуатації, ремонту, реставрації та реконструкції розглянуті у підкласі В.3. У класі Г зібрані рекомендовані документи та посібники. Кошторисні норми та правила викладені у класі Д. Окремо представлені технічні свідоцтва підтвердження придатності нових будівельних виробів до використання [7, с. 13–15].

Ці положення можна вважати основою для подальшої конкретизації та остаточного визначення норм (правил), порушення яких стало причиною настання суспільно небезпечних наслідків, передбачених у ст. 275 КК України.

Наступний елемент криміналістичної характеристики – *спосіб учинення злочину*.

Для правильного уявлення про способи учинення злочинів, передбачених ст. 275 КК України, доцільно розглянути їх для кожного з предметів злочину окремо.

Промислова продукція:

– під час конструювання:

порушення, допущені відповідальним суб'єктом під час виконання ним певного виду робіт (недодержання стандартів, прорахунки під час розрахунків, не проведення (проведення з порушеннями) випробувань моделей, макетів, експериментальних зразків (якщо для них передбачене випробування); порушення та прорахунки під час створення робочої документації; неналежне проведення (не проведення) попередніх випробувань дослідних зразків; не здійснення (неналежне здійснення) авторського нагляду під час серійного виготовлення продукції; відсутність контролю, неналежний контроль (якщо він зобов'язаний його здійснювати) за діями інших осіб, які є виконавцями певних робіт, що є складовими розроблення і конструювання промислової продукції;

– при виготовленні:

порушення, пов'язані з технологічною підготовкою виробництва для виготовлення промислової продукції; використання заборонених або не передбачених вимогами матеріалів, сировини, покупних комплектувальних виробів та ін.; порушення технології виготовлення (наприклад, з метою зменшення виробничих витрат); відхилення від конструкторської документації;

– при зберіганні:

недотримання умов, що висуваються до зберігання певного виду продукції (наприклад, температурний режим, вологість повітря та ін.);

порушення термінів і порядку переконсервації промислової продукції (якщо такі терміни і порядок передбачені).

Звичайно, наведені положення не містять переліку всіх можливих способів порушення правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції. Відобразити повний їх список неможливо через багатоманітність. Тут визначено типові способи відповідних порушень, які допускаються під час розроблення, конструювання, виготовлення і зберігання промислової продукції.

Способи порушення правил, що стосуються безпечної експлуатації будівель і споруд визначаються особливостями виробничої діяльності щодо створення цих об'єктів та вимогами, що висуваються для різних етапів такої діяльності.

Як і для промислової продукції, способи порушення правил, що стосуються безпечної експлуатації будівель і споруд потрібно визначити для кожного етапу будівельного виробництва у розумінні ст. 275 КК України.

– при проектуванні:

використання при проектуванні не чинних (застарілих) нормативних документів; визначення певних параметрів лише на основі попереднього досвіду (інтуїтивно) без проведення необхідних розрахунків; здійснення проектувальних робіт без проведення вишукувань (якщо це передбачено); використання у проектуванні неточних даних, розрахункових схем (наприклад, щодо умов експлуатації фундаментів, що при проектуванні призводить до неврахування можливих додаткових впливів на фундаменти); проведення неповних розрахунків; неналежна перевірка, невірна інженерна оцінка певних конструктивних рішень;

– будівництво:

виконання будівельних робіт без дозвільних документів, що передбачені для об'єкта будівництва; самовільне внесення змін до проектно-конструкторської документації без узгодження з проектувальником; порушення проектних рішень; не здійснення контролю за технологічними процесами; використання будівельних матеріалів, виробів, конструкцій, що не відповідають державним нормам, стандартам, технічним умовам, проектним рішенням, а також тих, що підлягають обов'язковій сертифікації, але не пройшли її; виконання робіт з порушенням будівельних норм, державних стандартів, правил, проектних рішень; невиконання приписів контролюючих органів, у яких визначено порушення вимог законодавства, будівельних норм, стандартів, правил; відхилення від проектно-конструкторської документації без узгодження з проектувальником; відсутність необхідних спостережень і заходів контролю (наприклад, щодо осідання будівель і споруд, контрольних випробувань конструкцій і матеріалів); використання будівельних матеріалів, що не відповідають зазначеним у проекті (наприклад, товщина панелей, утеплювача та його марка у стінових панелях не відповідають проектним, використання матеріалів, що не пройшли необхідних лабораторних

досліджень, параметри міцності, жорсткості бетону нижче проектних, клас, марка і діаметри сталі відмінні від проектних); виконання певних будівельних робіт методами, що не передбачені проектними рішеннями (наприклад, заливка швів між панелями розчином замість бетону проектної міцності); використання неапробованих методів будівництва;

– експлуатація:

що стосується порушення правил, які стосуються безпечної експлуатації будівель і споруд, то вони зазвичай пов'язані із недотриманням вимог технічної підтримки будівель і споруд протягом життєвого циклу цих об'єктів або самовільним внесенням змін до конструкцій. Такі порушення можуть полягати у недотриманні правил щодо експлуатації систем водо, теплопостачання, електрообладнання, автоматики, загальнообмінної та припливно-витяжної вентиляції, водовідведення, слабкоструменевих систем, технологічного обладнання, ліфтового господарства та ін.

Особу злочинця, як елемент криміналістичної характеристики потрібно досліджувати із урахуванням ознак, що визначають таку особу як учасника виробничих відносин, який зобов'язаний виконувати нормативні приписи. Суб'єкт злочину, передбаченого ст. 275 КК України – спеціальний. Це можуть бути службові особи, фізичні особи, які використовують найману працю, працівники, які зобов'язані дотримувати правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції або безпечної експлуатації будівель і споруд.

У кожному випадку така особа, крім демографічних і соціальних характеристик, матиме певний статус, що визначає її як суб'єкта (учасника) виробничих відносин.

На етапах життєвого циклу промислової продукції, які визначені у ст. 275 КК України задіяні різні суб'єкти, які мають різні повноваження і сектор та межі відповідальності.

Зі змісту ст. 275 КК України та інших правових норм, убачається, що для встановлення ознак особи злочинця має значення з'ясування до якого суб'єкта належать ця особа: виробник, уповноважений представник, імпортер чи інша особа, яка може вважатись такою, що ввела продукцію в обіг. Це дозволить визначити обсяг її обов'язків та відповідальності у частині дотримання вимог безпеки.

У ст. 1 Закону України «Про загальну безпечність нехарчової продукції» визначено поняття виробника, ним є: фізична чи юридична особа – резидент України, яка є виготовлювачем продукції, або будь-яка інша особа – резидент України, яка заявляє про себе як про виготовлювача, розміщуючи на продукції відповідно до законодавства своє найменування, торговельну марку чи інше позначення, або особа – резидент України, яка відновлює продукцію;

уповноважений представник виготовлювача продукції в Україні (у разі якщо виготовлювачем продукції є фізична чи юридична особа – нерезидент України);

імпортер продукції (у разі якщо виготовлювачем продукції є фізична чи юридична особа – нерезидент України, яка не має свого уповноваженого представника в Україні) [9].

У ст. 1 Закону України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» виробник визначається як будь-яка фізична чи юридична особа (резидент чи нерезидент України), яка виготовляє продукцію або доручає її розроблення чи виготовлення та реалізує цю продукцію під своїм найменуванням або торговельною маркою.

Імпортер – будь-яка фізична чи юридична особа – резидент України, яка вводить в обіг на ринку України продукцію походженням з іншої країни.

Розповсюджувач – будь-яка інша, ніж виробник або імпортер, фізична чи юридична особа в ланцюгу постачання продукції, яка надає продукцію на ринку України.

Уповноважений представник – будь-яка фізична чи юридична особа – резидент України, яка одержала від виробника письмове доручення діяти від його імені стосовно визначених у цьому дорученні завдань [10].

Слід зазначити, що відповідальність несуть не тільки виробники, а й постачальники, експортери, імпортери, розповсюджувачі, які повинні забезпечити щоб продукція за час перебування у них не стали небезпечною через неправильне поводження або зберігання.

Аналогічний підхід можна застосувати для визначення суб'єктів, які беруть участь у будівельному виробництві.

У нормативних документах представлено визначення і характеристика осіб, які можуть бути суб'єктом злочину, передбаченого ст. 275 КК України, а саме:

генеральний проектувальник – проектувальник, який за згодою замовника залучає до виконання робіт третіх осіб (субпроектувальників);

головний архітектор проекту – архітектор, який має кваліфікаційний сертифікат та виконує роботу з архітектурно-об'ємного проектування, очолює та/або координує розроблення окремих розділів проектної документації;

головний інженер проекту – інженер, який має кваліфікаційний сертифікат та виконує роботу з інженерно-будівельного проектування, очолює та/або координує розроблення окремих розділів проектної документації;

автор проекту – архітектор, який є розробником затвердженого проекту;

проектувальник – юридична особа, яка має у своєму складі відповідних виконавців, що згідно із законодавством одержали кваліфікаційний сертифікат, який підтверджує спроможність виконання робіт щодо об'єктів

відповідного класу наслідків (відповідальності), або фізична особа, яка згідно з законодавством має такий кваліфікаційний сертифікат;

субпідрядний проектувальник – проектувальник, який у порядку, визначеному договором підряду та на підставі договору субпідряду, укладеного з генпроектувальником, залучається до виконання робіт [10]

У Законі України «Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності» визначено суб'єктів, які зобов'язані виконувати вимоги будівельного законодавства, зокрема щодо безпеки. Такими суб'єктами є: замовники будівництва, суб'єкти, що виконують будівельні роботи, виробники будівельних матеріалів, виробів, конструкцій; виконавці підготовчих робіт, проектування, експертизи проектів будівництва; суб'єкти, які експлуатують об'єкти будівництва, які не введено в експлуатацію; суб'єкти авторського, технічного нагляду [11].

Вивчення будівельної документації у матеріалах кримінальних проваджень показало, що назви аналогічних посад у різних організаціях можуть різнитись (головний інженер проекту, керівник проекту, керуючий проектом, інженери проектів за напрямками проектування тощо), тому завжди потрібно приділяти увагу вивченню посадових обов'язків, враховуючи, що законодавством і нормативними документами регламентовано випадки, коли конкретну службову особу зобов'язано ставити власний підпис на певних документах, що складаються на відповідальних етапах будівництва.

Що стосується *особи потерпілого*, то у її характеристиці також є специфічні елементи. Так, крім демографічних, соціальних та інших даних, важливе значення має визначення такої особи як споживача, користувача. Зазвичай потерпілі не мають стосунку до виробничої діяльності у сенсі трудових відносин, тобто є сторонніми для виробництва особами. Отже, визначаючи типову характеристику особи потерпілого, основну увагу потрібно приділити даним, що визначають її споживача, користувача.

У ст. 1 Законі України «Про захист прав споживачів» визначено низку понять і термінів, що мають значення для визначення ознак особи потерпілого. Так, споживач визначається як фізична особа, яка придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити продукцію для особистих потреб, безпосередньо не пов'язаних з підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника [12].

У ст. 1 Законі України «Про загальну безпечність нехарчової продукції» користувач визначений як фізична особа, яка придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити продукцію для потреб, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності, або для забезпечення виконання обов'язків найманим працівником, чи юридична особа, яка придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити продукції [13].

Зв'язок особи потерпілого зі способом та обстановкою учинення злочину можна розкрити через визначення обов'язків споживача, що дозволить

з'ясувати чи не було настання шкідливих наслідків результатом необережності або умисних дій потерпілого.

В Законі України «Про захист прав споживачів» визначено обов'язки споживача:

1) перед початком експлуатації товару уважно ознайомитися з правилами експлуатації, викладеними в наданій виробником (продавцем, виконавцем) документації на товар;

2) в разі необхідності роз'яснення умов та правил використання товару – до початку використання товару звернутися за роз'ясненнями до продавця (виробника, виконавця) або до іншої вказаної в експлуатаційній документації особи, що виконує їх функції;

3) користуватися товаром згідно з його цільовим призначенням та дотримуватися умов (вимог, норм, правил), встановлених виробником товару (виконавцем) в експлуатаційній документації;

4) з метою запобігання негативним для споживача наслідкам використання товару – застосовувати передбачені виробником в товарі засоби безпеки з дотриманням передбачених експлуатаційною документацією спеціальних правил, а в разі відсутності таких правил в документації – дотримуватися звичайних розумних заходів безпеки, встановлених для товарів такого роду.

У нормативних актах, що визначають вимоги безпеки, що стосуються безпечної експлуатації будівель і споруд їх при проектуванні і будівництві надано поняття експлуатації як використання об'єкта за функціональним призначенням (з проведенням необхідних заходів щодо збереження стану конструкцій), за якого він здатен виконувати задані функції, зберігаючи значення параметрів, встановлені вимогами технічної документації [14].

Як і до споживачів промислової продукції, до осіб, які експлуатують або іншим чином використовують будівлі і споруди висуваються певні вимоги. Тобто у криміналістичній характеристиці особи потерпілого також потрібно визначати модель її поведінки щодо поводження з об'єктом будівництва.

Так, наприклад, у Законі України «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку» визначено обов'язки багатоквартирного будинку:

1) забезпечувати належне утримання та належний санітарний, протипожежний і технічний стан спільного майна багатоквартирного будинку;

2) забезпечувати технічне обслуговування та у разі необхідності проведення поточного і капітального ремонту спільного майна багатоквартирного будинку;

3) використовувати спільне майно багатоквартирного будинку за призначенням;

4) дотримуватися вимог правил утримання багатоквартирного будинку і прибудинкової території, правил пожежної безпеки, санітарних норм;

- 5) виконувати рішення зборів співвласників;
- 6) забезпечувати додержання вимог житлового і містобудівного законодавства щодо проведення реконструкції, реставрації, поточного і капітального ремонтів, технічного переоснащення приміщень або їх частин;
- 7) відшкодовувати збитки, завдані майну інших співвласників та спільному майну багатоквартирного будинку;
- 8) додержуватися чистоти в місцях загального користування і тиші згідно з вимогами законодавства;
- 9) забезпечувати поточний огляд і періодичне обстеження прийнятого в експлуатацію в установленому законодавством порядку багатоквартирного будинку протягом усього життєвого циклу будинку та нести відповідальність за неналежну експлуатацію згідно із законом;
- 10) своєчасно сплачувати за спожиті житлово-комунальні послуги [15].

2. ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ БЕЗПЕЧНОГО ВИКОРИСТАННЯ ПРОМИСЛОВОЇ ПРОДУКЦІЇ АБО БЕЗПЕЧНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ БУДІВЕЛЬ І СПОРУД

2.1. Слідчі ситуації початкового етапу розслідування порушення правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції або безпечної експлуатації будівель і споруд

Типовими слідчими ситуаціями початкового етапу розслідування, залежно від джерела надходження інформації про злочин і її змісту є наступні:

1. Зміст первинної інформації визначений заявою потерпілого (його родичів) або інших заявників, яким відомо про правопорушення, наприклад, свідки, представники громадських організацій, об'єднань, ініціативних груп тощо.

У цій ситуації можна визначити наступні задачі розслідування: з'ясувати чи дійсно мала місце подія і чи має вона ознаки кримінального правопорушення; чи існує зв'язок між потерпілим і певним об'єктом (будівлі, споруди – користувач, промислова продукція – споживач); чи не сталась подія внаслідок порушення (необережності) з боку потерпілого; чи належить об'єкт (будівля, споруда, промислова продукція) до предмету злочину, передбаченого ст. 275 КК України; який нормативний порядок і вимоги безпеки до виготовлення промислової продукції, зведення об'єкта; будівництва; на якій стадії було допущене порушення і в чому воно полягало; хто відповідальний за дотримання вимог безпеки на цій стадії; чи є причинний зв'язок між діями певної особи (осіб) та шкідливими наслідками.

Для вирішення цих задач пропонується наступний алгоритм дій слідчого:

- проведення огляду місця події з метою пошуку слідової інформації, речових доказів, отримання зразків для проведення експертизи;
- огляд документів (за можливості);
- допит потерпілого, свідків;
- клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів.

Зміст клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів можна представити на наступному прикладі [16];

- обшук [17];
- призначення судово-медичної експертизи для визначення характеру і ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, причин смерті;
- допит представників органів нагляду (контролю);
- призначення експертиз (залежно від обставин провадження).

2. Про виявлене порушення повідомили органи нагляду (контролю).

У цій слідчій ситуації отримано інформацію про подію, що містить ознаки кримінального правопорушення, можливо, осіб, які допустили порушення, обставини порушення та вжиті заходи реагування. Так, наприклад, це можуть бути матеріали перевірок (вони здійснюються як у виробників, так і у розповсюджувачів промислової продукції, відтак, суб'єкт зазвичай встановлений), експертизи (випробування) зразків продукції, які можуть містити відомості про небезпечність продукції, її ризик, відповідність/невідповідність встановленим вимогам, умови зберігання, будівельну документацію: декларація про початок виконання будівельних робіт, акти перевірки дотримання вимог законодавства у сфері містобудівної діяльності, будівельних норм, державних стандартів і правил проведення будівництва тощо. Адже органи нагляду, контролю у сфері будівельної діяльності виявляють і акумулюють різні дані і відомості, які предметом перевірок. Порушеннями можуть бути: недодержання державних стандартів, технічних умов, будівельних норм, вимог проектів, недостовірна інформація про умови проектування чи будівництва, виконання певних робіт без обов'язкових дозволів тощо.

Завданнями розслідування у цій ситуації є: встановлення нормативної моделі виробничої діяльності; спростування/підтвердження ознак кримінального правопорушення; встановлення причин і обставин порушення, осіб, які його допустили; встановлення причинного зв'язку між діями особи (осіб) та шкідливими наслідками.

Алгоритм дій слідчого:

- огляд (вивчення) матеріалів органів нагляду (контролю);
- огляд місця події (за можливості і доцільності);
- допит працівників органів нагляду (контролю);
- допит службових осіб підприємства, яким відомо про порушення та/або вони мають (можуть мати) стосунок до нього;
- клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів
- призначення експертиз (залежно від обставин провадження).

3. Ознаки кримінального правопорушення були виявлені при розслідуванні іншого кримінального правопорушення. У практиці непоодинокі випадки кваліфікації злочинів, передбачених ст. 275 КК України за сукупністю з іншими злочинами, наприклад, у сфері службової діяльності: ст. 366 КК України, ст. 367 КК України, іншими злочинами проти безпеки виробництва: ст. 271 КК України, ст. 272 КК України, ст. 273 КК України.

У таких випадках завданнями розслідування є: підтвердження/спростування ознак кримінального правопорушення; з'ясування обставин події; встановлення нормативної моделі діяльності; встановлення осіб, які вчинили порушення; встановлення причинного зв'язку між діями (бездіяльністю) особи (осіб) та шкідливими наслідками.

Алгоритм дій слідчого:

- огляд (вивчення) документів;
- огляд місця події (додатковий, повторний) (за можливості і доцільності);
- допит свідків (очевидців);
- допит службових осіб підприємства, яким відомо про порушення та/або вони мають (можуть мати) стосунок до нього;
- клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів (за потреби);
- клопотання про проведення перевірок;
- призначення експертиз (залежно від обставин провадження).

Очевидно також, що інформація про злочин може бути отримана із ЗМІ, мережі Інтернет, оскільки такі випадки зазвичай викликають суспільний резонанс. За об'єктивної необхідності, можна запропонувати рекомендації, що визначені для першої типової слідчої ситуації.

2.2. Обставини, що підлягають встановленню при розслідуванні порушення правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції або безпечної експлуатації будівель і споруд

При розслідуванні злочинів, передбачених ст. 275 КК України підлягають встановленню наступні обставини.

Чи мало місце порушення правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції або безпечної експлуатації будівель і споруд. Чи дійсно порушення є злочином, передбаченим ст. 275 КК України.

Це передбачає відмежування злочину, передбаченого ст. 275 КК України від інших, а також встановлення чи не допущене порушення з вини потерпілого або інших осіб, що не несуть обов'язок із дотримання відповідних правил.

У Постанові Пленуму Верховного Суду України (ППВСУ) «Про практику застосування судами України законодавства про злочини проти безпеки виробництва» у п. 19 йдеться про те, що передбачений статтею 275 КК України злочин слід відмежовувати від злочину, визначеного статтею 227 КК України (випуск або реалізація недоброякісної продукції), предметом

якого є недоброякісна і некомплектна продукція чи товари, що випускаються на товарний ринок або реалізуються безпосередньо споживачеві. У той же час одним із предметів злочину, передбаченого статтею 275 КК України, є промислова продукція, що не відповідає вимогам, які забезпечують безпеку її використання, тобто коли при використанні такої продукції (товару) було створено реальну загрозу загибелі людей, настали інші тяжкі наслідки або заподіяно шкоду здоров'ю потерпілого. У таких випадках особа, яка при розробленні, конструюванні, виготовленні або зберіганні продукції допустила порушення правил, що стосуються безпечного її використання, несе відповідальність за частиною першою або частиною другою статті 275 КК України. За відсутності перелічених вище наслідків дії особи слід кваліфікувати за статтею 227 КК України [18].

Ці злочини слід також відмежовувати від інших злочинів проти безпеки виробництва, зокрема порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою (ст. 272 КК України). Виконання будівельних робіт належить до переліку робіт з підвищеною небезпекою і якщо мало місце порушення правил безпеки, що висуваються до процесу виконання таких робіт, тобто ці правила не стосуються забезпечення безпеки подальшої експлуатації будівлі або споруди, то відповідальність настає за ст. 272 КК України. Наприклад, порушення (недотримання) правил проведення робіт на висоті загрожує безпеці працівників, які такі роботи виконують та іншим працівникам, які перебувають поруч, проте не створює ризику для майбутніх користувачів, які будуть експлуатувати готовий об'єкт. А якщо під час виконання робіт на висоті недотримуються правила безпеки, що впливають на конструктивні характеристики об'єкта (наприклад, використання заборонених матеріалів), то це порушення, передбачене ст. 275 КК України. Якщо такі порушення відбуваються одночасно, можлива кваліфікація за сукупністю злочинів.

Встановленню підлягають факти і обставини, що визначають зв'язок між виробником та предметом злочину (промислова продукція; будівлі і споруди).

Так, наприклад, для того, щоб з'ясувати чи дійсно мало місце порушення правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції, потрібно встановити: чи вводив виробник продукцію в обіг; чи здійснювалось виготовлення та розповсюдження продукції в процесі господарської діяльності виробника; чи не було допущено порушень вимог безпеки при виготовленні іншим виробником комплектуючих, що є складовою промислової продукції; чи не є суспільно небезпечні наслідки результатом необережності або умисних дій потерпілого або інших осіб, що не мають стосунку до виробництва.

У Законі України «Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції» зазначено, що виробник не несе відповідальності та

звільняється від відшкодування шкоди, якщо доведе наявність будь-якої з таких обставин:

- 1) він не вводив продукцію в обіг;
- 2) дефект, внаслідок якого завдано шкоду, виник після введення виробником продукції в обіг, крім випадків, коли виникнення такого дефекту було зумовлено конструкцією чи складом продукції;
- 3) продукція була виготовлена чи розповсюджена виробником не в ході провадження ним господарської діяльності;
- 4) дефект в продукції виник внаслідок додержання виробником вимог законодавства чи виконання обов'язкових для нього приписів органів державної влади [19].

Зазначені положення, залежно від обставин провадження, можуть бути взяті до уваги як орієнтир для встановлення того, чи дійсно мав місце злочин, передбачений ст. 275 КК України.

При розслідуванні злочинів, передбачених ст. 275 КК України встановленню підлягає які саме правила було порушено і чи стосуються вони вимог безпеки. У ППВСУ «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини проти безпеки виробництва» зазначено, що виходячи з того, що для встановлення в діянні складу злочину диспозиції статей 271-275 КК України відсилають до законодавчих та інших нормативних актів про охорону праці, спеціальних правил, які регулюють безпеку праці, суди, формулюючи визнане доведеним обвинувачення у справах цієї категорії, мають посилались у вирок на відповідні статті Закону «Про охорону праці», статті, пункти (параграфи) законодавчих та інших нормативних актів, які порушено, і розкривати суть допущених порушень [20].

З'ясування того порушення яких саме норм мало місце відбувається шляхом побудови нормативної моделі певної діяльності та порівняння її з фактичними обставинами провадження.

Практичне втілення встановлення причинного зв'язку можна проілюструвати на прикладах правозастосовної практики.

Існування обов'язку особи дотримувати певних правил і можливості виконувати певний обов'язок.

Приклад. Органом досудового слідства ОСОБА_5 було пред'явлено обвинувачення за ст. 275 ч. 2 КК України в тому, що займаючи посаду інженера з технічного нагляду ПАТ «Шосткінський завод хімічних реактивів», будучи службовою особою, яка виконує спеціальні обов'язки з охорони праці та правил техніки безпеки на підприємстві, діючи в порушення вимог посадової інструкції, п.п.4.2, 4.3, 4.16, 4.19 ДБН А.3.2.-2-2009, наказу підприємства № 96 від 23.12.2011 р. щодо забезпечення належного нагляду за спорудами незавершеного будівництва, в тому числі і недобудованого житлового будинку по вул. Дзержинського, 6-Б в м. Шостка Сумської області, яке є державним майном, який перебуває на балансі ПАТ

«Шосткінський завод хімічних реактивів» та не входить до його статутного капіталу, не передбачаючи можливості створення загрози гибелі людей чи настання інших тяжких наслідків, хоча повинен був і міг їх передбачити, не вжив заходів щодо запобігання впливу на населення, яке перебуває на прилеглий до будівельного об'єкта території, небезпечних і шкідливих факторів, що призвело до загибелі двох неповнолітніх осіб за таких обставин.

28.04.2012 р. у вечірній час неповнолітні ОСОБА_9 та ОСОБА_10 за власною ініціативою, внаслідок неналежного виконання своїх службових обов'язків інженером технічного нагляду ПАТ «Шосткінський завод хімічних реактивів» ОСОБА_5, зайшовши на територію недобудованого житлового будинку по вул. Дзержинського, 6-Б в м. Шостка, безперешкодно зайшли в нього та піднялись на верхні поверхи, де стали на балконну плиту недобудованого 9-го поверху, з якої зірвались та впали на землю. Внаслідок цього неповнолітня ОСОБА_9 від отриманих травм загинула на місці події, а неповнолітній ОСОБА_10 з отриманими тяжкими тілесними ушкодженнями був доставлений до Шосткінської ЦРЛ, де ІНФОРМАЦІЯ_2 о 02-35 годині від отриманих травм помер.

Розглядаючи справу, суд першої інстанції дійшов висновку, що ОСОБА_5 не допустив порушення правил, що стосуються безпечної експлуатації будівель і споруд, які спричинили загибель людей, оскільки ОСОБА_5 відповідно до своїх посадових обов'язків не повинен був контролювати і спостерігати за належним станом та безпекою будівель і споруд незавершеного будівництва - недобудованого житлового будинку по вул. Дзержинського, 6-Б в м. Шостка Сумської області, яке є державним майном і не входить до статутного капіталу ПАТ «Шосткінський завод хімічних реактивів», а тому в діях останнього відсутній склад злочину, передбачений ст. 275 ч. 2 КК України, внаслідок чого визнав його невинним по пред'явленому обвинуваченню та виправдав за відсутністю в його діях складу даного злочину [21].

Інший приклад ілюструє відсутність зв'язку між діями (бездіяльністю) службової особи та суспільно небезпечними наслідками, оскільки така особа не виконувала своїх обов'язків на законних підставах.

Приклад. 09 грудня 2013 року на приймальний pokій Дрогобицької міської лікарні з тілесними ушкодженнями, які отримав під час виконання ремонтних робіт у санаторії «Берізка», що у м. Трускавці, поступив працівник ЗАТ «Трускавецькурорт» ОСОБА_3.

В ході досудового розслідування допитаний в якості свідка ОСОБА_4 повідомив, що згідно посадової інструкції заступника головного лікаря-директора філії з експлуатації філії ЗАТ «Трускавецькурорт» санаторій «Берізка», він забезпечує належний стан будівлі, обладнання, комунікацій, інженерних мереж та споруд філії, а саме працює у сфері діяльності по організації технічної експлуатації, поточного ремонту будівлі, споруд та інженерного обладнання, комунікації, підтримання їх у постійній

експлуатаційній готовності. В коло його обов'язків входить здійснення комплексу заходів по дотриманню вимог охорони праці та контроль виконання працівниками відділу експлуатації філії ремонтних робіт, зазначених в журналі технічних несправностей, розробка інструкції з питань хорони праці для працівників служби експлуатації, що відображається в журналах інструктажів. ОСОБА_4 також повідомив, що керує службою спостереження за експлуатацією будівель, споруд і обладнання та ОСОБА_3 знаходиться в його підпорядкуванні і його робоча діяльність в ЗАТ «Трускавецькурорт» санаторій «Берізка» регламентується робочою інструкцією столяра філії ЗАТ «Трускавецькурорт» санаторій «Берізка». ОСОБА_4 під час допиту повідомив, що згідно заяви ОСОБА_3 09.12.2013 року він був звільнений від своїх обов'язків на цей день без збереження заробітної плати, у зв'язку з сімейними обставинами [22].

Із наведених прикладів можна отримати уявлення про послідовність встановлення, зміст та складові причинного зв'язку. Проте вони не відображують усього різноманіття можливих обставин досліджуваних злочинів. Зважаючи на численні способи учинення злочинів, передбачених ст. 275 КК України, причинний зв'язок може встановлюватись, наприклад, щодо використання недоброякісних матеріалів, конструкцій та інших дій спеціального суб'єкта та суспільно небезпечними наслідками; відхилення від умов договору підряду; недоліками та прорахунками технічної документації; неналежним виконанням проектних, вишукувальних робіт тощо.

Завдання слідчого суттєво спрощується, якщо у нормативних документах визначено обов'язки різних суб'єктів та визначається їх перелік.

Наприклад, у нормативних документах визначено процедуру розроблення проектної документації на будівництво об'єктів, яка обов'язкова для суб'єктів містобудування, що дає можливість з'ясувати коло осіб на яких покладено певні обов'язки з проектування.

2.3. Використання спеціальних знань при розслідуванні порушення правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції або безпечної експлуатації будівель і споруд

Якість та результативність розслідування багато в чому залежить від обізнаності слідчого про нормативну базу, документи та процеси, що стосуються певного виду діяльності у сфері промислового та будівельного виробництва.

Життєвий цикл промислової продукції та будівель і споруд у розумінні ст. 275 КК України – різні за своїм змістом і нормативно-правовим регулюванням дії та процеси. У таких діях і процесах беруть участь різні спеціалісти, проте більшість з них належить до інженерних професій.

Пропонується орієнтовний перелік суб'єктів, що може бути використаний при визначенні спеціалістів, яких доцільно залучити до розслідування.

Органи ринкового нагляду (нагляд і контроль нехарчової продукції): Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів (Держпродспоживслужба); Державна архітектурно-будівельна інспекція України (Держархбудінспекція); Державна служба України з безпеки на транспорті (Укртрансбезпека); Державна екологічна інспекція України (Держекоінспекція України); Державна служба України з надзвичайних ситуацій (ДСНС).

Установи і організації: Український науково-дослідний інститут стандартизації, сертифікації та інформатики Держспоживстандарту України (Укр-НДІССІ); Український науково-дослідний і навчальний центр із проблем стандартизації, сертифікації та якості (ДП «УкрНДНЦ»); АНУ, галузеві науково-дослідні інститути; вищі навчальні заклади і науково-технічні товариства. Науково-дослідні, науково-технічні (проектні) організації (працюють у різних напрямках будівництва і здійснюють роботи з нормування) – потрібно звертатись залежно від напрямку проектні, експертні організації. Провідні інститути країни: НДІБК, НДІБМ, Київ ЗНДІЕП, ВАТ УПСК, КІБІ та ін.

Окрема група спеціалістів – працівники (фахівці) профільних підприємств та фізичні особи-підприємці, діяльність яких пов'язана із промисловим та будівельним виробництвом. Залежно від обставин провадження, для оперативного вирішення завдань розслідування, доцільне залучення допомоги згаданих інженерно-технічних працівників, які можуть надати консультативну та технічну допомогу.

Так, наприклад, інженер технічного нагляду може дати консультацію з різноманітних питань, що часто виникають у практиці розслідування злочинів, передбачених ст. 275 КК України і належать до сфери його компетенції. Наприклад, щодо змісту та результатів технічного нагляду та моніторингу виконання робіт на різних етапах; результатів контролю відповідності обсягів та якості виконаних будівельних робіт затвердженій проектно-кошторисній документації та внесеним, у ході виконання робіт, змінам (їх зміст), технології виконання робіт, вимогам державних стандартів, будівельним нормам і правилам (яких саме), технічним умовам та іншим нормативним документам; процесу огляду та оцінки результатів виконаних робіт, зокрема прихованих і конструктивних елементів. Спеціаліст може зазначити причини, які призводять до порушень строків будівництва та погіршення його якості, вжиті заходи щодо запобігання цих порушень та ін.

Найбільш поширені судові експертизи у практиці розслідування злочинів, передбачених ст. 275 КК України – будівельно-технічні.

Такі експертизи проводяться з метою з'ясування питань, що пов'язані з:

1) технічною складовою будівництва (причини руйнування будівель, споруд, механізм деструктивних процесів, визначення видів, якості та обсягу виконаних робіт, технічного стану, якості будівельних робіт та будівельних матеріалів тощо);

2) нормативною складовою (відповідність будівельної документації та будівельних об'єктів вимогам нормативних актів).

Будівельно-технічна експертиза призначається для дослідження об'єктів нерухомості, будівельних матеріалів, конструкцій та відповідних документів.

Основними завданнями судової будівельно-технічної експертизи є: визначення відповідності розробленої проектно-технічної та кошторисної документації вимогам нормативно-правових актів у галузі будівництва; визначення відповідності виконаних будівельних робіт та побудованих об'єктів нерухомого майна (будівель, споруд тощо) проектно-технічній документації та вимогам нормативно-правових актів у галузі будівництва; визначення відповідності виконаних будівельних робіт, окремих елементів об'єктів нерухомого майна, конструкцій, виробів та матеріалів проектно-технічній документації та вимогам нормативно-правових актів у галузі будівництва; визначення, перевірка обсягів і вартості виконаних будівельних робіт та складеної первинної звітної документації з будівництва та їх відповідність проектно-кошторисній документації, вимогам нормативно-правових актів у галузі будівництва; визначення групи капітальності, категорії складності, ступеня вогнестійкості будівель і споруд та ступеня будівельної готовності незавершених будівництвом об'єктів; визначення технічного стану будівель, споруд та інженерних мереж, причин пошкоджень та руйнувань об'єктів та їх елементів; визначення вартості будівельних робіт, пов'язаних з переобладнанням, усуненням наслідків залиття, пожежі, стихійного лиха, механічного впливу тощо; визначення можливості та розробка варіантів розподілу (виділення частки; порядку користування) об'єктів нерухомого майна [23, 24].

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Чи відповідає розроблена проектно-кошторисна документація вимогам нормативно-правових актів у галузі будівництва (ДБН, СНИП тощо)? Якщо не відповідає, то в чому полягають невідповідності?

Чи відповідають виконані будівельні роботи проектній документації та вимогам нормативно-правових актів у галузі будівництва? Якщо не відповідають, то в чому полягають невідповідності?

Чи відповідають об'єкти (будівлі, споруди тощо) проектно-технічній документації на їх будівництво (ремонт, реконструкцію) та вимогам нормативно-правових актів у галузі будівництва. Якщо не відповідають, то в чому полягають невідповідності?

Чи відповідають виконані будівельні роботи (або окремі елементи об'єктів нерухомого майна, конструкції, вироби, матеріали тощо) проектно-технічній документації та вимогам нормативно-правових актів у галузі будівництва (ДБН, СНИП, стандартам, технічним умовам тощо)? Якщо не відповідають, то в чому полягають невідповідності?

Який перелік та об'єми фактично виконаних будівельних робіт з будівництва (ремонту, реконструкції)?

Яка вартість фактично виконаних робіт з будівництва (ремонту, реконструкції) об'єктів?

Чи відповідають обсяги та вартість фактично виконаних робіт з будівництва (ремонту, реконструкції) об'єктів обсягам та вартості, визначеним проектно-кошторисною або первинною звітною документацією з будівництва?

Чи відповідає первинна звітна документація (форми КБ-2в, КБ-3 тощо) з будівництва (ремонту, реконструкції) за порядком складання і наведеними розрахунками вимогам нормативно-правових актів у галузі будівництва? Якщо не відповідає, то в чому полягають невідповідності?

Який вид будівництва (нове будівництво, реконструкція, капітальний ремонт тощо) фактично виконаний на об'єкті?

Чи є об'єкт (результат виконання робіт) нерухомим майном?

Який ступінь будівельної готовності незавершеного будівництвом об'єкта?

Яка група капітальності (категорія складності, ступінь вогнестійкості) об'єкта?

Який технічний стан (ступінь фізичного зношення) об'єкта нерухомого майна (будівлі, споруди тощо)?

Чи є об'єкт нерухомого майна (будівля, споруда) аварійним?

Які пошкодження об'єкта (будівлі, квартири, приміщення, оздоблення тощо) виникли внаслідок залиття, пожежі, стихійного лиха, механічного впливу, просідання ґрунту на підроблюваних територіях тощо?

Яка технічна причина пошкоджень та руйнувань об'єкта нерухомого майна (елементів, конструкцій, інженерних мереж тощо)?

Яка вартість ремонтно-будівельних робіт, проведення яких необхідне для усунення пошкоджень унаслідок залиття, пожежі, стихійного лиха, механічного впливу, просідання ґрунту тощо?

Який розмір завданої матеріальної шкоди об'єкту (будівлі, квартирі, приміщенню, оздобленню тощо) унаслідок його залиття, пожежі, стихійного лиха, механічного впливу, просідання ґрунту тощо?

Яке функціональне призначення приміщень? Чи належать приміщення будинку до нежитлових (допоміжних)?

Чи є технічна можливість відповідно до вимог нормативно-правових актів у галузі будівництва розділити (виділити частку; визначити порядок користування) об'єкт нерухомого майна відповідно до часток співвласників (вказати частки)?

Які варіанти розподілу (виділення частки; визначення порядку користування) об'єкта нерухомого майна можливо визначити відповідно до часток співвласників (вказати частки) та вимог нормативно-правових актів?

Чи належить будівля за архітектурним вирішенням (стилем) до категорії культових споруд: храмів, церковних споруд (зазначене питання може

вирішуватись шляхом проведення комплексної експертизи із залученням відповідних фахівців)? [25].

Так, для проведення експертизи зазвичай надають такі матеріали і відомості: 1) щодо об'єкту експертизи: найменування, функціональне призначення, адреса, загальна площа, поверховість, завершене/незавершене будівництво; 2) проектно-кошторисна, договірна, звітна, виконавча документація.

Для вирішення питань про відповідність розробленої проектно-кошторисної документації вимогам нормативно-правових актів у галузі будівництва (ДБН, СНИП тощо); відповідність фактично виконаних будівельних робіт проектній документації та вимогам нормативно-правових актів у галузі будівництва; визначення переліку та об'ємів фактично виконаних робіт з будівництва (ремонт, реконструкції) об'єктів; визначення вартості фактично виконаних робіт з будівництва об'єктів; визначення відповідності обсягів та вартості фактично виконаних будівельних робіт обсягам та вартості, визначеним проектно-кошторисною або звітною документацією; відповідності звітної документації з будівництва за порядком складання і наведеними розрахунками вимогам нормативно-правових актів у галузі будівництва – експерту необхідно надати договірну документацію (договори підряду та додатки до них, додаткові угоди тощо), а також проектно-кошторисну та звітну документацію (форми КБ-2в, КБ-3, відомості списання матеріалів, журнал виконання робіт, акти огляду прихованих робіт, акти випробувань тощо) на виконання будівельних робіт.

Для вирішення питань: про відповідність об'єктів нерухомого майна проектно-технічній документації на їх будівництво (ремонт, реконструкцію) та вимогам нормативно-правових актів у галузі будівництва (містобудівним, протипожежним, санітарно-гігієнічним тощо); відповідність виконаних будівельних робіт (окремих елементів об'єктів, конструкцій, виробів, матеріалів) проектно-технічній документації та вимогам нормативно-правових актів у галузі будівництва (ДБН, СНИП, стандартам, технічним умовам тощо) – експерту необхідно надати проектну та звітну документацію на будівництво об'єкта, акт приймання в експлуатацію об'єкта будівництва, матеріали технічної інвентаризації на об'єкт, стандарти та технічні умови на виготовлення конструкцій, виробів та матеріалів тощо.

Для вирішення питань щодо визначення технічного стану (ступеня фізичного зношення), аварійності, групи капітальності, категорії складності, ступеня вогнестійкості об'єкта нерухомого майна, а також визначення пошкоджень та руйнувань об'єкта і його конструктивних елементів та причин їх виникнення – експерту необхідно надати проектну документацію на будівництво об'єкта, акт приймання його в експлуатацію, матеріали технічної інвентаризації, акти і звіти попередніх обстежень та досліджень тощо.

Для вирішення питань щодо визначення технічної можливості розподілу об'єктів нерухомого майна (житлових будинків, квартир, об'єктів комерційного та промислового призначення) та надання варіантів такого розподілу експерту необхідно надати правовстановлювальні документи на об'єкт нерухомості, дані щодо часток співвласників, акт приймання в експлуатацію об'єкта, матеріали технічної інвентаризації, дані щодо фактичного використання нерухомого майна та про можливість здійснювати подальшу господарську діяльність та належну експлуатацію в разі розподілу (виділення частки) нерухомого майна [26].

Судово-медична експертиза у таких кримінальних провадженнях призначається для з'ясування причинного зв'язку між порушенням і шкодою здоров'ю, встановлення причин смерті.

Порушення правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції або безпечної експлуатації будівель і споруд можуть мати численні та різноманітні документальні і матеріальні відображення (сліди), що визначає вид експертиз, які потрібно провести для виконання завдань розслідування.

Експертиза матеріалів, речовин та виробів для дослідження: лакофарбових матеріалів і покриттів; полімерних матеріалів, пластмас і виробів з них; волокнистих матеріалів і виробів з них; нафтопродуктів і пально-мастильних матеріалів; скла, кераміки та виробів з них; спиртовмісних сумішей; ґрунтів; металів і сплавів; наявності шкідливих речовин у навколишньому середовищі; речовин хімічних виробництва та спеціальних хімічних речовин та ін. Такі матеріали, речовини і вироби використовуються у промисловому і будівельному виробництві.

Основними завданнями, спільними для всіх підвидів експертиз матеріалів і речовин, є:

- виявлення на предметах обстановки місця події (предметах-носіях) мікрочастинок або мікрослідів певних матеріалів і речовин (частинок фарби, слідів паливно-мастильних матеріалів, слідів металізації, мікрОВОЛОКОН тощо);

- визначення роду (виду) матеріалів і речовин за класифікаціями, що існують у науці, техніці та на виробництві (за хімічним складом, фізичними властивостями, призначенням тощо);

- установлення спільної родової (групової) належності матеріалів і речовин;

- установлення походження матеріалів і речовин з певного джерела [27].

Експертиза з безпеки життєдіяльності для дослідження причин та наслідків порушення вимог безпеки життєдіяльності та охорони праці.

Основними завданнями експертизи є:

- установлення причин та наслідків нещасного випадку, аварії;
- установлення механізму нещасного випадку, аварії;

- установлення відповідності дій певних осіб вимогам нормативно-технічних документів, що регламентують безпечний хід виконання робіт, тощо;

- установлення причинно-наслідкового зв'язку між діями певних осіб та настанням нещасного випадку, аварії;

- визначення кола осіб, діяльність (або бездіяльність) яких пов'язана з нещасним випадком;

- установлення відповідності кваліфікації суб'єкта технологічного процесу характеру роботи, яка ним виконується;

- установлення з технічної точки зору причинно-наслідкових зв'язків між діями (бездіяльністю) осіб та настанням події нещасного випадку, аварії тощо;

- визначення відповідності фактичних умов праці на підприємстві нормативним вимогам охорони праці.

Товарознавча експертиза може бути проведена для:

- визначення якісних змін товару та причин цих змін (мають виробничий характер, виникли при транспортуванні, зберіганні, у процесі експлуатації);

- визначення вартості товарної продукції, у тому числі з урахуванням часткової втрати її товарних якостей у зв'язку з експлуатаційним зносом і пошкодженнями під впливом зовнішніх факторів;

- визначення належності товарів до класифікаційних категорій, які прийняті у виробничо-торговельній сфері;

- визначення характеристик об'єктів дослідження відповідно до вимог Українського класифікатора товарів зовнішньої економічної діяльності;

- визначення змін показників якості товарної продукції;

- установлення способу виробництва товарної продукції: промисловий чи саморобний, підприємства-виробника, країни-виробника; визначення відповідності упакування і транспортування, умов і термінів зберігання товарної продукції до вимог чинних правил;

- визначення розміру шкоди, заподіяної власнику внаслідок пошкодження майна (при пожежі, затопленні та ін.);

- перевірки якості товарів народного споживання та сировини на відповідність нормам технічної документації та умовам контракту;

- перевірки кількості товарів або сировини, комплектності обладнання;

- перевірки технічного стану побутової техніки, якості товарів, повернутих в період гарантійного строку експлуатації;

- перевірки відповідності характеристик промислового обладнання технічним умовам контракту;

- перевірки якості монтажу обладнання, який виконують фахівці фірми;

- надання висновків про операції з давальницькою сировиною;

- кодів товарів за товарною номенклатурою зовнішньоекономічної діяльності;

- визначення розмірів завданої шкоди на підставі комерційних актів, заяв нотаріальних та адвокатських контор, приватних осіб, митниці;
- проведення ідентифікації фактично отриманого товару з інформацією, зазначеною у супровідних документах; участі у роботі комісій по знищенню неякісних товарів і товарів з вичерпаним терміном придатності;
- проведення розрахунку виходу готової продукції переробки деревини;
- встановлення факту виробництва товарів, виконання робіт і надання послуг виробництвом, розташованим на території України відповідно до Положення про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти;
- визначення належності товарів до класифікаційних категорій, які прийняті у виробничо-торговельній сфері;
- визначення характеристик об'єктів дослідження відповідно до вимог Українського класифікатора товарів зовнішньої економічної діяльності;
- визначення змін показників якості товарної продукції;
- установлення способу виробництва товарної продукції: промисловий чи саморобний, підприємства-виробника, країни-виробника;
- визначення відповідності упакування і транспортування, умов і термінів зберігання товарної продукції до вимог чинних правил [28].

Будівельно-товарознавча експертиза може бути призначена для встановлення відповідності виконаних робіт технічній документації на об'єкт будівництва та ін. Коло об'єктів будівельно-товарознавчої експертизи широке і включає в себе проектну та кошторисну документацію, технічну документацію на об'єкт, будинки, будівлі, споруди, а також їх комплекси, квартири, житлові будинки, дачі, господарсько-побутові споруди, окремі житлові та нежитлові приміщення, земельні ділянки, конструктивні елементи і елементи обробки споруд, приміщень, інженерні комунікації.

Земельно-технічна експертиза призначається для: визначення відповідності розробленої технічної документації на земельні ділянки та її затвердження вимогам земельного законодавства та іншим нормативним документам з питань землеустрою та землекористування; визначення відповідності зміни цільового призначення земельних ділянок та її затвердження вимогам земельного законодавства та іншим нормативним документам з питань землеустрою та землекористування; визначення фактичного землекористування земельними ділянками; визначення відповідності фактичного землекористування, а також порушень меж та накладання земельних ділянок відповідно до правовстановлювальних документів на ці земельні ділянки та вимог нормативно-правових актів; визначення відповідності фактичного розташування будівель, споруд та інших об'єктів відносно меж земельних ділянок правовстановлювальним документам та технічній документації із землеустрою та землекористування; визначення можливості розподілу (порядку користування) земельними ділянками, розробка варіантів їх розподілу (порядку користування); визначення можливих варіантів підходу та проїзду до земельних ділянок,

встановлення земельного сервітуту; оцінка земельних ділянок; визначення відповідності виконаної оцінки земельних ділянок вимогам нормативно-правових актів з оцінки майна, методології, методам, оціночним процедурам.

Орієнтовний перелік вирішуваних питань: чи відповідають розроблена технічна документація на земельну ділянку та її затвердження вимогам земельного законодавства та іншим нормативним документам з питань землеустрою та землекористування? Якщо не відповідають, то в чому полягають невідповідності; чи змінено та затверджено цільове призначення земельної ділянки відповідно до вимог земельного законодавства та інших нормативних документів з питань землеустрою та землекористування? Якщо ні, то в чому полягають невідповідності; який фактичний порядок користування земельною ділянкою? Яка площа перебуває у користуванні співвласника (співвласників) земельної ділянки; чи відповідає фактичний порядок користування земельною ділянкою правовстановлювальним документам на дану земельну ділянку та вимогам нормативно-правових актів з питань землеустрою та землекористування; чи має місце порушення землекористування, зокрема порушення меж та накладання земельних ділянок відповідно до правовстановлювальних документів на ці земельні ділянки та вимог нормативно-правових актів; чи відповідає фактичне розташування будівель, споруд та інших об'єктів відносно меж земельних ділянок правовстановлювальним документам та технічній документації із землеустрою та землекористування на ці земельні ділянки? Якщо ні, то в чому полягають невідповідності; чи є технічна можливість відповідно до вимог нормативно-правових актів розділити земельну ділянку (встановити порядок її користування) відповідно до часток співвласників (зазначити частки); які варіанти розподілу земельної ділянки (порядку її користування) можливі відповідно до часток співвласників (зазначити частки) та вимог нормативно-правових актів; які варіанти технічно можливі для влаштування проїзду (проходу) на земельну ділянку; чи є технічна можливість встановлення земельного сервітуту на ділянці?

Зазначені питання земельно-технічної експертизи можуть бути вирішені за умови наявності відповідної правовстановлювальної та технічної документації, зокрема результатів виконання топографо-геодезичних робіт, які проводяться фахівцями-землевпорядниками з використанням відповідного обладнання та бази даних.

Для вирішення питань земельно-технічної експертизи експерту необхідно надати правовстановлювальну та технічну документацію із землеустрою на земельну ділянку. У разі неможливості експертом самостійно виконати топографо-геодезичні роботи результати таких робіт повинні бути надані на дослідження органом, який призначив експертизу (залучив експерта). Для вирішення питань щодо визначення технічної можливості розподілу (порядку користування) земельними ділянками та надання варіантів такого розподілу (порядку користування) експерту, крім зазначених

документів, необхідно надати правовстановлювальні документи на об'єкти нерухомого майна (будівлі, споруди тощо), що розташовані на земельній ділянці, дані щодо користування співвласниками об'єктами нерухомого майна або їх частинами, дані щодо часток співвласників, матеріали технічної інвентаризації [29].

РОЗІДЛ 3 ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ БЕЗПЕЧНОГО ВИКОРИСТАННЯ ПРОМИСЛОВОЇ ПРОДУКЦІЇ АБО БЕЗПЕЧНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ БУДІВЕЛЬ І СПОРУД...

3.1 Огляд місця події при розслідуванні порушення правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції або безпечної експлуатації будівель і споруд

У процесі огляду виявляється і досліджується значна частина важливих слідів злочину і злочинця та інших речових доказів. Результати огляду, особливо такого його виду, як огляд місця події, дозволяють слідчому визначити напрям розслідування, уявити механізм розслідуваної події, особи злочинця.

Існують наступні види огляду: огляд місця події; зовнішній огляд трупа на місці його виявлення; огляд предметів; огляд документів; огляд тварин; огляд ділянок місцевості і приміщень, які не є місцем події.

Огляд місця події – це невідкладна слідча дія, що спрямована на встановлення, фіксацію, та дослідження обстановки місця події, слідів злочину і злочинця та інших фактичних даних, що дозволяють у сукупності з іншими доказами зробити висновок про механізм події та інші обставини події, що розслідується. Об'єктами, що підлягають дослідженню є: місце, з яким пов'язане уявлення про подію, – ділянка місцевості або приміщення, тобто власне місце події; обстановка місця події; труп; сліди злочину і злочинця; інші предмети або документи, що знаходяться на місці події [30].

Місцем події в кримінально-процесуальному розумінні може бути певна ділянка території, суші, водної поверхні та дна водоймища (акваторії), приміщень, де скоєне кримінальне правопорушення або знайдені матеріальні наслідки його, наприклад, місце заховання потерпілого. Зустрічаються «пересувні» місця події – це залізничні й трамвайні вагони, автобуси, морські та річкові судна. За одним злочиним може виявитись декілька місць події, оскільки злочин може бути вчинено як у місці знайдення речових доказів, так і в інших місцях. Місце події досліджується з метою визначення його територіальних, географічних, топографічних координат місця події (прив'язка), а також характеристики цієї місцевості, вивчення загальної обстановки в межах місця події, виявлення фіксації. Попереднього дослідження об'єктів, які, можливо, є носіями інформації про злочин або

злочинця; збирання, аналізу даних для висування й перевірки слідчих версій, що вже маютьс'я або побудови нових. У ході огляду вирішуютьс'я завдання, пов'язані зі з'ясуванням сутності події (був злочин чи сталась інша подія), місця вчинення злочину, мотивів і цілей злочину, способу, засобів і часу вчинення, шляху проникнення осіб на місце події, дій, що вони вчиняли скільки їх було, ознак цих осіб, як довго перебували на місці події, які сліди залишили тощо.

Огляд може вестись по спіралі – від центру до периферії (ексцентричний метод), від периферії до центру (концентричний метод) або фронтально – від одного краю місця події до другого по секторах або квадратах. Якщо, наприклад, на місця події знайдено труп, то огляд доцільно починати з нього й іти до периферії, оскільки характер тілесних ушкоджень, виявлених на трупі, припущення щодо знарядь, якими вони були завдані, дають змогу більш цілеспрямовано вести дослідження навколишньої місцевості.

Від периферії до центру можна здійснювати огляд тоді, коли на місці події немає чітко означеного центру й огляд пов'язаний із пошуком слідів підходу або відходу злочинця з місця події або пошуком інших слідів і речових доказів.

Фронтальний (лінійний) метод застосовується частіше всього під час огляду значної території на відкритій місцевості.

Загальний огляд проводиться без зміни обстановки на місці події. Предмети, які знаходяться там, не пересуваються, не берутьс'я в руки й саме тому цю стадію огляду називають статичною [31].

Законодавче визначення огляду, його види, мета, учасники та порядок проведення наведені у ст. 237 КПК України. А саме: з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей та документів.

Огляд житла чи іншого володіння особи здійснюється згідно з правилами КПК України, передбаченими для обшуку житла чи іншого володіння особи.

Для участі в огляді може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, законний представник та інші учасники кримінального провадження. З метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в огляді може запросити спеціалістів.

Особи, у присутності яких здійснюється огляд, при проведенні цієї слідчої (розшукової) дії мають право робити заяви, що підлягають занесенню до протоколу огляду.

При проведенні огляду дозволяється вилучення лише речей і документів, які мають значення для кримінального провадження, та речей, вилучених з обігу. Усі вилучені речі і документи підлягають негайному огляду і опечатуванню із завіренням підписами осіб, які брали участь у

проведенні огляду. У разі якщо огляд речей і документів на місці здійснити неможливо або їх огляд пов'язаний з ускладненнями, вони тимчасово опечатуються і зберігаються у такому вигляді доти, доки не буде здійснено їх остаточні огляд і опечатування.

Слідчий, прокурор має право заборонити будь-якій особі залишити місце огляду до його закінчення та вчинювати будь-які дії, що заважають проведенню огляду. Невиконання цих вимог тягне за собою передбачену законом відповідальність.

При огляді слідчий, прокурор або за їх дорученням залучений спеціаліст має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати речі і документи, які мають значення для кримінального провадження. Предмети, які вилучені законом з обігу, підлягають вилученню незалежно від їх відношення до кримінального провадження. Вилучені речі та документи, що не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном.

У нормативно-правових документах деталізовано порядок дій слідчого та інших учасників СОГ на місці події.

Так, слідчий на місці події:

керує діями інших членів СОГ та відповідає за якість проведення огляду місця події; разом з іншими членами СОГ, залученими спеціалістами, запрошеними потерпілими, свідками та іншими учасниками кримінального провадження в установленому КПК України порядку фіксує відомості щодо обставин учинення кримінального правопорушення; вилучає речі і документи, які мають значення для кримінального провадження, та речі, вилучені з обігу, у тому числі матеріальні об'єкти, придатні для з'ясування обставин, що підлягають доказуванню, забезпечує в установленому порядку їх належне зберігання для подальшого направлення для проведення судової експертизи; має право заборонити будь-якій особі перебувати на місці огляду або залишати його до закінчення огляду та вчиняти будь-які дії, що заважають проведенню огляду;

за необхідності після початку кримінального провадження допитує про обставини вчиненого кримінального правопорушення заявника, потерпілого, свідків та інших учасників кримінального провадження; надає письмові доручення працівникам оперативних підрозділів про проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні.

Працівник оперативного підрозділу на місці події:

здійснює поквартирний чи подвірний обхід з метою виявлення свідків учиненого кримінального правопорушення, збору відомостей, що можуть бути використані як докази;

установлює час, місце і обставини вчинення кримінального правопорушення; кількість осіб, які його вчинили, їх прикмети; наявність у

них зброї, транспортних засобів, слідів на одязі чи тілі, які могли залишитися через опір потерпілих або при подоланні перешкод; індивідуальні ознаки викрадених речей; напрямок руху осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, інші відомості, необхідні для їх встановлення; використовує наявні джерела оперативної інформації з метою розкриття кримінального правопорушення;

негайно інформує слідчого про одержані дані щодо обставин вчинення кримінального правопорушення та осіб, які його вчинили, для їх подальшої фіксації шляхом проведення слідчих (розшукових) дій або негласних слідчих (розшукових) дій;

виконує письмові доручення слідчого про проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Під час їх виконання користується повноваженнями слідчого.

Інспектор-криміналіст (технік-криміналіст) на місці події:

надає консультації слідчому з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок;

з використанням спеціальних знань та навичок, науково-технічних засобів і спеціального обладнання проводить вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складає плани і схеми, виготовляє графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей;

виявляє, фіксує, здійснює вилучення та пакування матеріальних об'єктів, які несуть на собі слідову інформацію вчиненого правопорушення;

проводить експрес-аналіз за зовнішніми характеристиками вилучених об'єктів (без надання письмового висновку), звертає увагу слідчого на фактичні дані, що мають значення для розслідування обставин кримінального правопорушення;

відповідає за якісну фіксацію всієї слідової інформації, повноту відображених про це даних у протоколі огляду та схемі (плані) до нього.

Дільничний офіцер поліції (поліцейський патрульної поліції) на місці події:

до прибуття СОГ забезпечує охорону місця події, збереження слідів учиненого кримінального правопорушення та в разі необхідності організовує надання невідкладної медичної допомоги потерпілим особам;

з'ясовує обставини вчиненого кримінального правопорушення, установлює свідків, очевидців події, прикмети правопорушників, збирає інші відомості, що можуть бути використані як докази;

інформує уповноваженого працівника чергової частини органу, підрозділу поліції про обставини вчинення кримінального правопорушення та осіб, які його вчинили, для вжиття невідкладних заходів щодо їх затримання;

з прибуттям СОГ негайно інформує слідчого про одержані дані щодо обставин учинення кримінального правопорушення та осіб, які його вчинили,

для їх подальшої фіксації шляхом проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій [32].

Як свідчить практика, при розслідуванні злочинів, передбачених ст. 275 КК України об'єкти огляду можуть бути різноманітними. Так, наприклад, промислова продукція являє широкий перелік предметів різного призначення та будови. Кожна одиниця промислової продукції має певні ознаки, які мають бути виявлені під час огляду, що дозволить у подальшому ході розслідування визначити її виробника, а також чи дотримано вимоги щодо її безпеки під час її конструювання, виготовлення, зберігання.

Слід зазначити, що огляд місця події може відбуватись на різних стадіях життєвого циклу промислової продукції, проте алгоритм дій слідчого зазвичай буде подібним. Відмінності полягатимуть у необхідності встановлення стадії життєвого циклу продукції та врахування її особливостей (ступінь готовності, вимоги якості, безпеки).

Має значення також безпосередня обстановка на місці події. Якщо йдеться про виробничий процес, то під час проведення огляду доцільно користуватись рекомендаціями, що запропоновані в літературі [33].

Під час проведення ОМП потрібно звернути увагу на наступні обставини та дані (для промислової продукції):

- виробник, марка, модель, артикул, модифікація. Ці дані можуть бути з'ясовані при зовнішньому огляді продукції і зазвичай зазначені на самому виробі або на упаковці;

- наявність знака відповідності технічним регламентам, ідентифікаційного номеру, що надається органом з оцінки відповідності. Якщо такі дані відсутні, не обов'язково має місце порушення, можливо для цього виду продукції технічними регламентами не передбачено таке нанесення. З метою з'ясування цих обставин, у протоколі ОМП потрібно зафіксувати наявність/відсутність зазначених даних;

- супровідна документацію (зазвичай це інструкція з користування). Особлива увага має бути приділена етикеткам, маркуванню, іншим позначкам (при подальшому розслідуванні з'ясовуються вимоги технічних регламентів та відповідність цим вимогам зазначених характеристик), загальний опис продукції та схема (креслення) конструкції виробу;

- декларація про відповідність (аналогічно з попередніми пунктами, фіксується факт її наявності/відсутності, що у подальшому зіставляється з вимогами технічного регламенту).

Отже, можна визначити основні напрями огляду:

- встановлення і фіксація даних, що дозволяють або допоможуть ідентифікувати продукцію;

- встановлення і опис невідповідності продукції встановленим вимогам;

- встановлення і фіксація даних про походження і ланцюг постачання продукції.

У наведених положеннях зосереджено увагу на «технічній» складовій огляду, тобто вказано лише на специфічні ознаки промислової продукції, які мають значення для встановлення обставин провадження.

Утім, переважно, об'єктами огляду при розслідуванні цих злочинів є будівлі і споруди, а також різноманітні приміщення (будівельні склади, майданчики, бази та ін.).

При огляді цих об'єктів, крім наукових положень, що стосуються тактики проведення огляду, доцільно брати до уваги та у окремих випадках запозичити напрацювання фахівців, які здійснюють обстеження будівель і споруд у передбачених законом випадках. Наприклад, проведення обстежень відповідно до Порядку проведення обстеження прийнятих в експлуатацію об'єктів будівництва у якому визначено механізм проведення обстеження прийнятих в експлуатацію в установленому законодавством порядку об'єктів будівництва з метою оцінки їх відповідності основним вимогам до будівель і споруд, визначеним відповідним технічним регламентом, та вжиття обґрунтованих заходів до забезпечення надійності та безпеки під час експлуатації об'єктів протягом усього періоду їх існування [34].

Відповідних фахівців також доцільно залучати як спеціалістів до проведення ОМП.

У випадку, якщо є можливість попереднього вивчення технічної документації на об'єкт, потрібно приділити цьому питанню окрему увагу. Якщо така можливість відсутня, то до цього потрібно повернутись під час підготовки до додаткового або повторного огляду. Так, якщо йдеться про житловий будинок, вивченню підлягають такі основні документи, що являють склад технічної документації:

- технічний паспорт на квартирний (багатоповерховий) житловий будинок;
- проектно-кошторисна документація зі схемами влаштування внутрішньобудинкових мереж водопостачання, каналізації, центрального опалення, тепло-, газо-, електропостачання тощо;
- акти державної комісії про приймання жилого будинку в експлуатацію;
- паспорти котельного господарства, котлові книги, у разі наявності вбудованих та прибудованих котелень;
- паспорти ліфтового господарства;
- акти приймання-передачі жилого будинку у разі зміни його власника чи балансоутримувача.

Технічна документація коректується в міру зміни технічного стану будинку, переоцінки основних фондів, проведення його капітального ремонту або реконструкції, переобладнання, перепланування та зміни цільового призначення будинку, квартири (кімнати).

До складу документації, яка ведеться виконавцями послуг, входять:

- кошториси, описи робіт на поточний і капітальний ремонт;

- акти технічних оглядів;
- журнали заявок жителів;
- протоколи вимірювань опору електромереж (за наявності);
- протоколи вимірювань вентиляції [35].

Якщо огляд проводиться безпосередньо після повідомлення про, наприклад, руйнування будинку, то зазвичай можлива лише фіксація зовнішніх ознак та очевидних дефектів, згодом доцільно провести додатковий огляд після відповідної підготовки, яка включає вивчення об'єкта за документами, у яких відображено об'ємно-планувальні і конструктивні рішення, геодезичною документацією, даними інженерно-геологічних вишукувань, проектної та технічної документації тощо.

Огляд слід проводити у такій послідовності:

загальний огляд – виявлення загальних зовнішніх ознак та орієнтовна оцінка технічного стану об'єкта. Під час візуального огляду особливу увагу потрібно звернути на видимі дефекти і пошкодження. Необхідно зважати на те, що такі дефекти і пошкодження можуть виникнути внаслідок недотримання вимог безпеки під час проектування та будівництва та знижувати міцність, стійкість і жорсткість будівельних конструкцій та експлуатаційні показники елементів інженерних мереж і систем об'єкта. Тому вони підлягають ретельному вимірюванню, фотофіксації та зазначенню на схемі (з прив'язкою). Вимірюванню підлягають геометричні параметри об'єктів, будівельних конструкцій, інженерних мереж і систем, їх елементи і вузли. Для цього достатньо простих технічних засобів: лінійка, щуп, штангенциркуль. У випадку очевидних руйнувань, слідчий діє за такою самою схемою. Отже, на цьому етапі огляду здійснюється: 1) виявлення дефектів та пошкоджень, опис їх характеру, локалізації із детальною фотофіксацією та прив'язкою до загальної схеми; 2) опис загального стану будівлі (споруди) із зазначенням про інші аварійні ділянки, деформації, які виявлені (прогин, крен, вигин, злам, тріщини, оголення та пошкодження арматури тощо); 3) обстеження та опис прилеглої території та об'єктів, що там розміщені. Правильно зафіксована інформація про дефекти і пошкодження для різних будівельних конструкцій часто може бути достатньою для встановлення причини їх виникнення.

На цьому етапі визначається доцільність і послідовність подальших досліджень, складається програма детального огляду, визначається потреба у залученні спеціалістів;

детальний огляд – здійснюється із урахуванням конструктивних особливостей будівлі та наявних дефектів і пошкоджень і включає вимірювальні роботи.

Доцільно здійснити інструментальне визначення параметрів дефектів і пошкоджень (зазвичай для цього потрібна допомога спеціаліста).

При інструментальних обстеженнях спеціалісти можуть застосовувати спеціальні прилади і обладнання, що дозволить невідкладно з'ясувати дані

про поточний стан конструкцій (деформації, міцність, утворення тріщин, вологість), зокрема нівелір, теодоліт – визначення об'ємної деформації будівлі; вимірювач прогинів – визначення прогинів і переміщень; динамометричні кліщі – визначення міцності бетону, склерометр – визначення міцності розчину; ультразвукові, радіометричні прилади – визначення прихованих дефектів матеріалу конструкції; термощуп, теплометр – визначення теплозахисних якостей стінового огородження; шумомір, спектрометр – визначення звукопровідності стін та перекриттів; вібрмарка, віброграф Гейгера, осцилограф – визначення параметрів вібрації та ін.

Спеціаліст надає допомогу слідчому при вилученні слідів злочину та зразків матеріалів, які згодом можуть бути направлені для проведення експертизи. Це можуть бути: керни із залізобетонних конструкцій для визначення класу бетону; цегла, камінь, пластин розчину для визначення марок цих матеріалів; арматура і метал для визначення хімічного аналізу; проби ґрунту з шурфів для визначення фізико-механічних характеристик.

Залежно від обставин події та об'єкта огляду, до його проведення можуть залучатись декілька фахівців різних спеціальностей.

Як було зазначено, об'єкти огляду можуть бути різноманітними, у кожному випадку під час огляду слід зважати на конструктивні особливості об'єкта, його зв'язок з іншими об'єктами та оточуючим середовищем.

На прикладі житлового будинку розглянемо основні складові опису такого об'єкта у протоколі ОМП.

1. Загальна характеристика будинку.

Адреса будинку (вулиця, номер). Матеріал, кількість поверхів (наприклад, цегляний п'ятиповерховий). За наявності документів (технічний паспорт будинку) зазначається загальна площа приміщень та інші характеристики (розташування несучих стін, наявність підвалу, міжповерхові перекриття, дах, стропильна система, зазначається матеріал, з якого виготовлені ці конструкції). У випадку, якщо технічна документація на момент огляду не доступна, описуються загальні параметри, що встановлені за допомогою візуального огляду. Зазначаються дані про прилеглу територію та забудову.

2. Характер і місце руйнування, пошкодження із зазначенням його місця та даних вимірювань.

Наприклад, обвалення частини цегляної кладки простінків несучої стіни 1 поверху 1 під'їзду з боку фасадної частини будівлі. Руйнування цегляної кладки з зовнішнього боку складає 380 мм, з внутрішнього боку окремими місцями до 120 мм. Наявні тріщини на внутрішніх стінах і перегородках. По усій висоті фасаду житлового будинку 1 під'їзду наявні тріщини у віконних простінках. В деяких місцях встановлено випинання облицювального шару зовнішніх стін будівлі; руйнування цегляної кладки і штукатурного шару цокольної частини будівлі, захисного шару бетону і корозія арматури

віконних перемичок: виявлені тріщини у вимощенні, щілини між вимощенням і стіною будівлі, вертикальні і похилі тріщини на зовнішніх стінах.

Приклад опису стану будівлі з судового рішення.

15.09.2017 року слідчим Полтавського ВП ГУНП в Полтавській області було проведено огляд за участю експерта Полтавського відділення Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз та головного інспектора будівельного нагляду інспекційного відділу № 2 Департаменту Держаної архітектурно-будівельної інспекції у Полтавській області, із застосуванням відеокамери та фотоапарату, об'єкту, а саме відповідно до проектної документації - «будівлі їдальні з трансформаторною підстанцією під спортивний комплекс з добудовою басейнової зони» та згідно реєстру знаходиться громадський будинок (спортивний комплекс з басейновою зоною), що розташований за адресою: м. Полтава, вул. Р. Кириченко, 72-А. В ході огляду встановлено, що благоустрій території поблизу будівлі не завершений, у приміщенні мають незавершені роботи з внутрішнього оздоблення, електромонтажні, вентиляційні, сантехнічні, роботи з оздоблення, до того оглянувши ліфт виявлено, що відсутня частина огорожувальних конструкцій [36].

3. Фіксація та вилучення слідової інформації та зразків для подальших досліджень. Технічна складність об'єктів огляду (будівлі, споруди, окремі елементи будівельних конструкцій, механізми та ін.), недостатнє володіння спеціальною термінологією – ускладнюють відображення у протоколі значущих обставин. Тому фіксація ОМП тут має особливе значення.

Окрему увагу потрібно приділити питанням безпеки учасників слідчої (розшукової) дії та інших осіб, адже об'єктом огляду можуть бути будівлі і споруди, що частково зруйновані і становлять небезпеку для оточуючих. Тому доступ до місця події потрібно обмежити, на місці події дотримуватись правил безпеки на будівництві та застосовувати захисні засоби. Консультацію щодо небезпеки на об'єкті може надати відповідний спеціаліст.

Отже, послідовність огляду місця події та зміст його стадій можна представити у наступному вигляді:

1) вивчення документації (за можливості), що передбачає ознайомлення з технічною документацією (ці дані надалі використовуються для визначення відповідності конструктивних та інших рішень і експлуатаційних характеристик нормативно-правовим вимогам та змінам природного, техногенного середовища, що відбулись за період експлуатації);

2) встановлення осіб, які мають стосунок до будівництва та експлуатації об'єкта;

3) візуальний (загальний) огляд об'єкта, прилеглих територій, забудови, елементів благоустрою;

- 4) огляд та обміри окремих частин будівлі (конструкції) за допомогою спеціальних приладів та методів моніторингу технічного стану;
- 5) виявлення та фотофіксація дефектів та пошкоджень;
- 6) вилучення слідової інформації, зразків для експертних досліджень;
- 7) складання схем, планів, креслень.

3.2. Огляд документів при розслідуванні порушення правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції або безпечної експлуатації будівель і споруд

Найбільшу складність при розслідуванні злочинів, передбачених ст. 275 КК України становлять слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії, що містять складову роботи з документами.

Зважаючи на специфіку обстановки учинення злочинів, передбачених ст. 275 КК України, а насамперед, часу учинення злочину, а також різного нормативно-правового регулювання та документального супроводу етапів життєвого циклу промислової продукції та будівель і споруд, тактику огляду документів слід визначати із урахуванням цих особливостей, де головним завданням завжди є всебічне, докладне, послідовне опрацювання документів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження та подальшого використання отриманих даних.

Специфіка розслідування злочинів, передбачених ст. 275 КК України полягає у тому, що винятково документальне підтвердження повноважень, обов'язків певної особи та факту виконання/не виконання дій може бути покладне в основу доказування. Законодавець зобов'язує не тільки зазначити які саме норми, правила були порушені, а й хто їх порушив, у чому це порушення полягало і чи є зв'язок між діями особи та наслідками, а це, у даному випадку, можливо лише шляхом отримання і опрацювання документів.

Отже, за загальним правилом, огляд документів включає: 1) зовнішній огляд документа; 2) вивчення і аналіз його змісту.

Зовнішній огляд документа передбачає встановлення таких даних: назва, походження, реквізити документа. На цій стадії також приділяють увагу ознакам підроблення або зміни тексту, реквізитів документів. Якщо документ має ознаки матеріальної фальсифікації або зберіг сліди злочинної діяльності, робота з ним проводиться із урахуванням цих обставин та за правилами поводження з речовими доказами (особливі умови зберігання, процесуальне оформлення, оцінка перспектив експертних досліджень).

Основними проблемами на практиці є правильне визначення документів, які мають стосунок до події, опрацювання їх змісту та оцінка доказового значення. Тому, убачається доцільним визначити класифікацію документів, що дозволить правильно оцінювати місце документу у системі виробничої документації і його зв'язок з іншими документами, а також визначати

пріоритети та межі у вивченні документів для отримання якомога більшої кількості достовірних, належних і допустимих доказів.

Класифікація включає всі значущі групи документів. У окремих групах наведено детальні переліки задля наочності і з урахуванням видів діяльності.

Правовстановлюючі та реєстраційні документи – це документи, які підтверджують законність здійснення господарської діяльності, віднесення діяльності підприємства до певних видів (переліків) (наприклад, Переліку робіт з підвищеною небезпекою).

Дозвільно-ліцензійні, декларативно-дозвільні документи підтверджують юридичну і фактичну можливість суб'єкта господарювання виконувати певні роботи.

Документи, що відображають вимоги і порядок організації певного виробництва (за стадіями). Ці документи відображають юридичну складову виробничої діяльності, тобто визначають яким чином має здійснюватись така діяльність.

Так, наприклад, проектна документація на будівництво об'єктів розробляється з урахуванням вимог законодавства, містобудівної документації, вихідних даних, будівельних норм, державних стандартів і правил, проходить експертизу проектної документації. Відхилення від цих вимог не допускається. Проектна документація завжди відображає заходи і вимоги комплексної безпеки. У ній також залежно від виду робіт визначається обсяг і склад контролю. Слід також мати на увазі, що Примірники державних будівельних норм разом з їх справами та примірники галузевих будівельних норм зберігаються у центральному фонді будівельних норм [37]. Актуальність цих документів підтверджується постійно у зв'язку зі змінами або втратою чинності будівельних норм (із зазначенням відповідних наказів).

Зважаючи на вимогу постійного зберігання контрольних примірників будівельних норм разом з їх справами, існує об'єктивна можливість отримати ці документи та визначити їх зміст на час (період), що цікавить слідство. Звернення до цієї інформації забезпечить слідчого потрібними даними, які мають бути ретельно вивчені і зіставлені з іншими документами.

Документи, що визначають статус певних осіб як учасників виробничої діяльності, їх доказове значення полягає у тому, що вони дозволяють встановити коло осіб, які мають стосунок до певних процесів і дій, що цікавлять слідство, визначити фактичну і юридичну можливість виконання таких дій у межах своїх обов'язків. Це – організаційні документи, штатний розклад, наказ про призначення, посадові інструкції, положення (наказ) про розподіл обов'язків, порядок звітності, контролю, професійно-кваліфікаційні вимоги до працівників.

Документи, що відображають напрями і зміст внутрішнього контролю. Зважаючи на важливість дотримання правил безпеки, законодавцем передбачено обов'язковий внутрішній контроль, який здійснюється на всіх

стадіях життєвого циклу промислової продукції, будівель і споруд. Огляд цих документів спрямований на встановлення фактів відхилення від нормативних вимог, які були зафіксовані засобами внутрішнього контролю, що дає можливість з'ясувати зв'язок порушення та його наслідки. Це виробничий контроль вхідний контроль проектної документації (перевірка комплектності, технологічності проектних рішень, відповідність умовам виконання будівельних робіт на об'єкті будівництва), вхідний контроль конструкцій, виробів, матеріалів та устаткування (встановлення відповідності продукції вимогам проектної і нормативної документації), операційний контроль будівельних процесів (забезпечує своєчасне виявлення дефектів для вжиття заходів щодо їх усунення та запобігання), приймальний контроль будівельних робіт та їх результатів (перевірка якості відповідальних конструкцій та закінчених будівельних робіт) та вимоги щодо авторського та технічного нагляду.

Виконавча документація. У цих документах зазвичай відображено дані і відомості про фактичний стан виконання певних робіт, а обов'язковий характер такої документації спрощує задачу слідчого щодо визначення їх переліку.

Для визначення обов'язкового переліку виконавчої документації, можна звернутись до відповідних ДБН (будівництво) та стандартів, вимог (промислова продукція). Так, для будівельного виробництва обов'язковими документами є: а) загальний журнал робіт; б) спеціальні журнали з окремих видів робіт, перелік яких встановлюється в проекті організації будівництва в залежності від видів робіт; в) журнал авторського нагляду та звітна документація щодо виконання робіт з науково-технічного супроводу (за наявності на об'єкті будівництва науково-технічного супроводу); г) акти на закриття прихованих робіт; д) акти проміжного прийняття відповідальних конструкцій; е) виконавчі схеми; ж) документи щодо випробувань та лабораторного контролю матеріалів та конструкцій; і) акти випробування устаткування, інженерних систем, мереж та обладнання; к) інша документація, передбачена нормативними документами на виконання конкретного виду будівельних робіт. документи, що підтверджують відповідність вимогам проекту, стандартів, технічних умов, якості використаних матеріалів, виробів, конструкцій.

Документи, пов'язані зі здійсненням контрольно-наглядової діяльності органами ринкового нагляду можуть містити дані і відомості, що мають стосунок до розслідуваної події, оскільки під час здійснення заходів нагляду уповноважені органи, серед іншого, виявляють факти порушення вимог безпеки та фіксують їх у відповідних документах. Так, на підставі рішень органів ринкового нагляду проводяться перевірки характеристик промислової продукції, що включають вивчення документів, які можуть мати значення для встановлення обставин порушення. Такими документами є: 1) декларація про відповідність; 2) супровідна документація, що додається до

відповідної продукції (включаючи інструкцію щодо користування продукцією); 3) загальний опис продукції та схема (креслення) конструкції виробу, а також повний склад технічної документації на відповідну продукцію, передбачений технічним регламентом; 4) документи щодо системи якості чи системи управління якістю; 5) висновки експертиз та протоколи випробувань зразків відповідної продукції, відібраних (узятих) у межах здійснення ринкового нагляду і контролю продукції; 6) документи, що дають змогу відстежити походження відповідної продукції та її подальший обіг (договори, товарно-супровідна документація тощо); 7) документи і матеріали щодо стану виконання суб'єктом господарювання рішення про вжиття обмежувальних (корегувальних) заходів, у тому числі в межах моніторингу дій суб'єктів господарювання, що вживаються ними для вилучення відповідної продукції з обігу та/або її відкликання; 8) повідомлення та інша інформація, надана суб'єктами господарювання, органами доходів і зборів, органами з оцінки відповідності; 9) інші документи та матеріали, звернення, одержані органами ринкового нагляду. Перевірки також можуть здійснюватись у торговельних та складських приміщеннях суб'єктів господарювання, у місцях використання продукції під час її монтажу та /або введення в експлуатацію. Документи органів державного ринкового нагляду: акти, складені за результатами перевірки характеристик продукції; акт перевірки стану виконання суб'єктом господарювання рішень про вжиття обмежувальних (корегувальних) заходів; рішення про відбір зразків продукції; рішення про вжиття обмежувальних (корегувальних) заходів; рішення про знищення продукції або приведення її в інший спосіб до стану, що виключає її використання; Протокол про виявлене порушення вимог ст. 44 Закону України «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції» та ст. 15 Закону України «Про загальну безпечність нехарчової продукції»; постанова про накладення штрафних санкцій [38].

Напрямок вивчення змісту документів перевірки можна визначати із урахуванням законодавчих положень, конкретизуючи його залежно від обставин провадження. Так, зміст перевірки характеристик продукції полягає у вивченні документів і інформації, що можуть мати значення для розслідування, наприклад, факти звернення органів ринкового нагляду до органів з оцінки відповідності щодо розгляду ними питання про обмеження сфери, призупинення чи скасування виданих ними документів про відповідність такої продукції; про некомпетентність призначених та/або акредитованих органів з оцінки відповідності, що видали документи про відповідність такої продукції, до органу, що призначає органи з оцінки відповідності, щодо обмеження сфери призначення, тимчасового припинення дії рішень про призначення таких органів з оцінки відповідності чи анулювання цих рішень або до національного органу України з акредитації щодо обмеження сфери акредитації, тимчасового зупинення дії чи

скасування атестатів про акредитацію відповідних органів. Припис про усунення порушень, пояснення, заперечення інша інформація суб'єктів господарювання, що стосується конкретної продукції, якщо вона подавалась до органу ринкового нагляду [38].

Неофіційні документи – інші документи, що можуть стосуватись обставин провадження, але не створюються на виконання вимог законодавства. Це можуть бути чернетки, записи, розрахунки, особисте листування тощо.

Визначення місця таких документів у загальній системі документації та вивчення їх змісту дозволяє значно розширити можливості доказування.

Як було зазначено, визначена класифікація може бути використана також під час підготовки та проведення інших процесуальних дій, що передбачають роботу з документами.

Наступні приклади ілюструють таку можливість.

В провадження слідчого судді надійшло клопотання слідчого Полтавського ВП ГУ НП в Полтавській області лейтенанта поліції ОСОБА_1 про тимчасовий доступ до речей та документів, погоджене прокурором у кримінальному провадженні прокурором Полтавської місцевої прокуратури ОСОБА_2 В якому прохали: надати слідчому СВ Полтавського ВП ГУНП в Полтавській області лейтенанту поліції ОСОБА_1 тимчасовий доступ до оригіналів документів з подальшим їх вилученням, які знаходяться у розпорядженні Департаменту ДАБІ у Полтавській області за адресою: м. Полтава, вул. Гоголя, 25, а саме: оригінал декларації про початок виконання будівельних робіт «Реконструкції будівлі їдальні з трансформаторною підстанцією під спортивний комплекс з добудовою басейнової зони», що розташована за адресою: м. Полтава, вул. Р. Кириченко, 72 (з 12.09.2017 року м. Полтава, вул. Р. Кириченко, 72-А); оригіналу декларації про готовність об'єкта до експлуатації за №ПТ14317522165, зареєстрованої Департаментом Державної архітектурно - будівельної інспекції у Полтавській області від 01.06.2017 року з «Реконструкції будівлі їдальні з трансформаторною підстанцією під спортивний комплекс з добудовою басейнової зони», що розташована за адресою: м. Полтава, вул. Р. Кириченко, 72 (з 12.09.2017 року м. Полтава, вул. Р.Кириченко, 72-А); акт перевірки дотримання вимог законодавства у сфері містобудівної діяльності, будівельних норм, державних стандартів і правил виданий Департаментом Державної архітектурно-будівельної інспекції у Полтавській області від 03.04.2017 року щодо «Реконструкції будівлі їдальні з трансформаторною підстанцією під спортивний комплекс з добудовою басейнової зони», що розташована за адресою: м. Полтава, вул. Р. Кириченко, 72 (з 12.09.2017 року м. Полтава, вул. Р.Кириченко, 72-А) та інші акти перевірки вказаного об'єкту, які здійснювалися Департаментом Державної архітектурно-будівельної інспекції у Полтавській області з 03.04.2017 року по 01.06.2017 року; припис про усунення порушення вимог законодавства у сфері містобудівної діяльності,

будівельних норм, державних стандартів і правил від 03.04.2017 року будівельних робіт «Реконструкції будівлі їдальні з трансформаторною підстанцією під спортивний комплекс з добудовою басейнової зони», що розташована за адресою: м. Полтава, вул. Р.Кириченко, 72 (з 12.09.2017 року м. Полтава, вул. Р. Кириченко, в разі наявності листи Департаменту Державної архітектурно-будівельної інспекції у Полтавській області про повернення декларацій про готовність об'єкту до експлуатації на доопрацювання «Реконструкції будівлі їдальні з трансформаторною підстанцією під спортивний комплекс з добудовою басейнової зони», що розташована за адресою: м. Полтава, вул. Р.Кириченко, 72 (з 12.09.2017 року м. Полтава, вул. Р.Кириченко, 72-А); оригіналу звіту про технічне обстеження; оригіналу акту готовності об'єкту до експлуатації; оригіналу довідки щодо розгляду документів, поданих для прийняття в експлуатацію закінченого будівництвом об'єкта, та видачі сертифіката; оригінал платіжного доручення про внесення плати за видачу сертифіката [39].

Інший приклад.

Слідчий СВ Рівненського МВ УМВС України в Рівненській області лейтенант міліції Микитюк П.О. звернувся в суд із клопотанням про проведення обшуку за місцем будівництва житлового комплексу «Набережний квартал» на розі вулиць Степана Бандери та В'ячеслава Чорновола у м. Рівне, з метою відшукування та вилучення договорів підряду та субпідряду, проектної та дозвільної документації щодо проведення будівельно-монтажних робіт об'єктів будівництва житлового комплексу «Набережний квартал» розташованого на земельна ділянці на розі вулиць С.Бандери та В.Чорновола у м. Рівне, яка належна відповідно до державного акта на право власності на земельну ділянку серія ЯА № 692261, кадастровий № 5610100000:01:041:0067, для ТОВ «Дісан» (код ЄДРПОУ 32311815, м. Київ, вул. Академіка Туполева, 17, 04128), а саме:

- 1) декларація про початок виконання будівельних робіт;
- 2) копії ліцензій всіх учасників будівництва у разі наявності (генпідрядної, генпроектувальної організації, субпідрядних організацій тощо);
- 3) копії кваліфікаційних сертифікатів (представників технічного нагляду, ГІПа, ГАПа, експертів);
- 4) копії наказів про призначення відповідальних осіб: технічного нагляду, авторського нагляду, виконавця робіт;
- 5) документ, що посвідчує право власності чи користування земельною ділянкою;
- 6) вихідні дані для проектування: містобудівні умови та обмеження забудови земельної ділянки, дані інженерних вишукувань, технічні умови, завдання на проектування;

7) затверджена проектно-кошторисна документація в повному обсязі (зі змінами у разі наявності таких) відповідно до якої виконуються будівельні роботи;

8) копія висновку комплексної експертизи (у разі наявності);

9) копія наказу про затвердження проектної документації;

10) проектно-технологічна документація (проект організації будівництва, проект виконання робіт, технологічні карти на виконання робіт, схеми операційного контролю якості);

11) акт прийняття геодезичної розбивочної основи для будівництва;

12) акт закінчення позамайданчикових та внутрішньомайданчикових робіт та готовність об'єкта до початку будівництва;

13) виконавча документація (загальний журнал робіт, спеціальні журнали робіт(журнал робіт із монтажу будівельних конструкцій, журнал замонолічування монтажних стиків і вузлів, журнал зварювальних робіт тощо), акти на закриття прихованих робіт, акт проміжного прийняття відповідальних конструкцій, журнал авторського нагляду, виконавчі схеми, виконавчі геодезичні зйомки будівельних конструкцій тощо);

14) документи, що підтверджують відповідність вимогам проекту, стандартів, технічних умов та якості використаних на об'єкті будівництва матеріалів, виробів і конструкцій (журнал вхідного контролю; паспорти, декларації та сертифікати; результати лабораторних досліджень);

15) договори підряду та субпідряду на виконання будівельних робіт та договір про забудівлю земельної ділянки укладений з ТОВ «Дісан».

В обґрунтування клопотання вказував, що службові особи обслуговуючого кооперативу «Житлово-будівельний кооператив «Набережний квартал Рівне», що по вул. С. Бандери, 26, кв. 3 в м. Рівне, у серпні 2013 року, з порушенням будівельних норм та стандартів, без проектної документації та декларації на початок будівництва, розпочали будівництво житлового комплексу «Набережний квартал» на розі вулиць Степана Бандери та Чорновола у м. Рівне, чим створено загрозу настання тяжких наслідків [40].

3.3. Допит при розслідуванні порушення правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції або безпечної експлуатації будівель і споруд

Розслідування злочинів, передбачених ст. 275 КК України у кожному випадку передбачає необхідність проведення допиту осіб, які пов'язані з виробництвом (у деяких випадках значної кількості таких осіб), а також тих, хто не має стосунку до нього.

Коло осіб, які підлягають допиту та тактика його проведення визначається і залежить від певних об'єктивних чинників. До них належать стадія виробничого процесу (у широкому розумінні), учасники, вид виробничої діяльності та ін.

Особливу увагу завжди приділяють підготовці до допиту.

Під час підготовки до допитів при розслідуванні злочинів, передбачених ст. 275 КК України практично у кожному випадку потрібно ознайомлюватись зі значною кількістю документів та нормативних актів щодо регулювання порядку розроблення, конструювання, виготовлення, зберігання промислової продукції або проектування, будівництва та експлуатації будівель і споруд. Необхідно також мати уявлення про склад і зміст діяльності учасників цих процесів, розподіл їх відповідальності. Очевидно також, що спілкування з відповідної тематики потребує володіння спеціальною термінологією.

У якості свідків можуть бути допитані: очевидці, особи, яким відомо про учинення злочину, учасники виробничої діяльності, які обізнані або брали участь у певних виробничих операціях, процесах, представники контрольно-наглядових органів, органів і служб, які здійснюють погодження, виконують експертизи, надають дозволи на проведення певної діяльності (робіт).

Потерпілі – це зазвичай сторонні для виробництва особи, які можуть бути споживачами промислової продукції, здійснювати експлуатацію будівель і споруд.

Підозрюваний – завжди має стосунок до виробництва, оскільки до його обов'язків належить дотримання правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції або безпечної експлуатації будівель і споруд.

Не зупиняючись на процесуальних вимогах до проведення допиту, видах допиту, теоретичних питаннях щодо етапів, ситуацій, предмету допиту та ін., оскільки вони детально описані у спеціальній літературі, зосередимо увагу на особливостях проведення допитів при розслідуванні досліджуваних злочинів.

Найбільша група допитуваних у кримінальних провадженнях про злочини, передбачені ст. 275 КК України – свідки. Як убачається із наведеного вище, можна виокремити декілька категорій свідків. Їх допит потребує окремого підходу і має специфіку. Головним чином вона полягає у професійній складовій, що стосується характеру діяльності та обов'язків певних осіб. Отже, розглянемо особливості проведення допиту свідків.

Очевидці злочину. Це, зазвичай, сторонні для виробництва особи, які безпосередньо спостерігали (сприймали) злочинну подію, її наслідки. Наприклад, мешканці будинку (які не є потерпілими), що частково зруйнувався, випадкові перехожі, мешканці сусідніх будинків тощо. Допит таких осіб зазвичай не викликає труднощів. Очевидці допитуються про наступні обставини:

- як саме стало відомо про подію, де перебував очевидець і якими були його дії;
- хто ще є очевидцем події?
- як розвивалась подія? Запитання формулюються залежно від обставин події (руйнація будинку, нещасний випадок, пожежа);
- які причини події на думку допитуваного;

– чи відомо йому про стан об'єкта до події; що передувало події?

Загальний перелік запитань доповнюється і уточнюється залежно від конкретної ситуації.

Особи, яким відомо про обставини, які мають значення для кримінального провадження, але вони не є очевидцями злочину (наприклад, мешканці будинку, яким відомо про здійснення планових заходів щодо огляду, профілактики будинку та його мереж). Під час допиту цих осіб, крім запитань, що пропонуються очевидцям, з'ясовують обсяг і зміст відомостей, що їм відомі і стосуються певних обставин виробничої діяльності. Наприклад, якщо йдеться про порушення правил зберігання промислової продукції, у якості свідка може бути допитана особа, якій відомо про умови зберігання промислової продукції, але ця особа не несе обов'язків щодо забезпечення умов зберігання продукції, що є предметом злочину (працівник сусіднього приміщення, власник іншої продукції, що зберігається на тому самому складі тощо).

Допит свідків, що мають стосунок до виробничої діяльності (у розумінні ст. 275 КК України) потребує іншого підходу, що, як було зазначено включає «професійну» складову. Такими свідками є особи, які виконували певні функції на різних стадіях створення промислової продукції або під час її зберігання; проектування, зведення або експлуатації об'єкта будівництва.

Слід зауважити, що для кожної стадії життєвого циклу промислової продукції, а так само щодо будівель і споруд, висуваються певні нормативно-правові вимоги за виконання яких відповідальні різні особи. У цьому принципова відмінність досліджуваних злочинів від інших злочинів проти безпеки виробництва. Тобто, якщо за питання охорони праці на підприємстві відповідає одна і та сама особа протягом всього виробничого процесу, то для злочинів, передбачених ст. 275 КК України має значення встановлення відповідальної особи за дотримання певних правил на певній стадії виробничого процесу. Незважаючи на те, що всі стадії виробничої діяльності спрямовані на досягнення єдиної мети – створення промислової продукції або об'єкта будівництва та його подальшої експлуатації, ці стадії за своїм змістом, характером робіт, вимогами та колом учасників різняться.

Важливо також зазначити, що деякі особи, які на початковій стадії досудового розслідування допитуються у якості свідків, згодом, за наявності доказів, можуть набути статус підозрюваного. Тому для категорії свідків, які мають стосунок до виробничої діяльності, важливо правильно визначити предмет та послідовність допитів.

Як було зазначено, особливе значення має підготовка до допиту. Вона включає:

1) ознайомлення з матеріалами кримінального провадження. Насамперед, це документи, що стосуються порядку виконання певних робіт, посадові обов'язки, нормативні документи, що визначають вимоги безпеки,

порядок виконання робіт (ці документи, їх зміст, доказове значення досліджені у відповідному підрозділі), отримання консультацій спеціаліста;

2) ознайомлення зі спеціальною літературою з метою вивчення певних термінів, удосконалення власного понятійного апарату; визначення призначення та зв'язку виробничих операцій та ін.;

3) визначення спеціаліста (спеціалістів), якого доцільно залучити для допомоги у формулюванні запитань для допиту та участі у проведенні слідчої (розшукової дії);

4) оцінка змісту показань інших допитаних. Зіставлення їх показань та визначення запитань, які можуть бути поставлені особі, яку планують допитати;

5) з'ясування обставин, що характеризують особу допитуваного. Особливу увагу потрібно звернути на характер його стосунків з іншими учасниками кримінального провадження (свідки, підозрюваний, потерпілий): субординація, особисті стосунки, родинні зв'язки тощо);

6) отримання даних про факти притягнення особи до відповідальності за відповідні порушення (адміністративна, дисциплінарна, акти реагування перевіряючих і контролюючих органів);

7) оцінка зацікавленості допитуваного у результатах розслідування.

Наведені рекомендації можуть бути застосовані при підготовці до допитів свідків, підозрюваного.

Предмет допиту (крім загальнообов'язкових даних) включає:

1) з'ясування посади, змісту посадових обов'язків допитуваного;

2) дані про документальну (наказ, розпорядження, доручення) і нормативно-правову регламентацію виконання певних дій;

3) порядок виконання робіт;

4) результат виконання робіт;

5) причини настання шкідливих наслідків на думку допитуваного.

Конкретний перелік запитань формулюється залежно від обставин провадження та особи допитуваного.

Доцільно спочатку запропонувати допитуваному дати показання у формі вільної розповіді, а потім запропонувати уточнюючі, конкретизуючі та інші види запитань.

Наступна група свідків – представники державних органів, які здійснюють контрольно-наглядові, дозвільні, послуги з ліцензування та інші функції, що передбачені законодавством або нормативними документами для певних видів діяльності.

Ці свідки у зв'язку з виконанням професійної діяльності виявляють, акумулюють, аналізують та узагальнюють відомості та дані про обставини, що можуть являти інтерес для кримінального провадження.

Наприклад, представники органів ринкового нагляду за результатами проведених перевірок виокремлюють низку типових порушень, зокрема:

- розповсюджувачі допускають на ринок продукцію, що не відповідає встановленим вимогам, не пересвідчуються у вжитті заходів, що необхідні для приведення такої продукції у відповідність;
- маркування продукції національним знаком відповідності здійснено з порушенням діючих вимог або взагалі відсутнє;
- відсутня або складена з порушенням декларація про відповідність продукції технічному регламенту ЗІЗ та національним стандартам;
- органам ринкового нагляду передбачена законодавством документація не надається взагалі або надається несвоєчасно;
- на виробках відсутня інформація про дату виготовлення, найменування виробників, ідентифікаційні або розпізнавальні знаки (пiктограми) щодо захисних властивостей засобу тощо [41].

У Законі України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» визначено поняття державного нагляду (контролю) як діяльність уповноважених законом центральних органів виконавчої влади, їх територіальних органів, державних колегіальних органів, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування в межах повноважень, передбачених законом, щодо виявлення та запобігання порушенням вимог законодавства суб'єктами господарювання та забезпечення інтересів суспільства, зокрема належної якості продукції, робіт та послуг, допустимого рівня небезпеки для населення, навколишнього природного середовища [42].

Ці органи здійснюють перевірки, ревізії, огляди, обстеження та інші заходи за результатами яких складаються передбачені законом документи.

Залежно від виду господарської (виробничої) діяльності, її стадії, визначають державний орган до предмету відання якого належить контрольно-наглядова, ліцензійна, дозвільна або інша діяльність.

В узагальненому вигляді предмет допиту становлять дані і відомості про юридичних та фізичних осіб діяльність яких перевірялась допитуваним у зв'язку з проведенням контрольно-наглядових заходів та результати таких заходів, а саме:

- посада, зміст функціональних обов'язків допитуваного;
- чим регламентується і на якій підставі було проведено контрольно-наглядовий захід (його тип (плановий/позаплановий) і форма (перевірка, ревізія, обстеження, огляд, інспектування), якими документами визначено участь допитуваного у проведенні заходу (наказ, рішення, розпорядження), дата проведення заходу, його тривалість;
- перелік посадових осіб, які брали участь у проведенні заходу;
- місце проведення заходу, дані про суб'єкта господарювання: юридична особа (найменування, місцезнаходження, вид діяльності), фізична особа-підприємець (прізвище, ім'я, по батькові, вид діяльності);
- дотримання яких нормативно-правових актів мало місце, деталізація предмета проведення заходу;

- результати проведення заходу (акт, його зміст: виявлено/не виявлено порушення законодавства);
- дані про здійснення попередніх заходів, їх результати.
- зміст розпорядчого документа про усунення порушень, виявлених при проведенні заходу нагляду (контролю);
- дані про застосування адміністративно-господарських санкцій.

Якщо йдеться про порушення правил безпечного використання промислової продукції, то можуть бути допитані представники органів державного ринкового нагляду і контролю нехарчової продукції, які у межах повноважень, передбачених Законом України «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції» [38] здійснювали перевірки, експертизи (випробування), обстеження зразків продукції. Одним із обов'язків цих осіб є проведення обстеження, відбір і експертиза (випробування) зразків продукції.

Відповідні перевірки можуть здійснюватись у торговельних та складських приміщеннях суб'єктів господарювання, у місцях використання продукції під час її монтажу та /або введення в експлуатацію, тому під час допиту потрібно звернути увагу на ці обставини.

Представники органів з оцінки відповідності можуть бути допитані про обставини видачі, відмови у видачі, обмеження сфери дії, призупинення чи скасування документів про відповідність продукції.

Предметом допиту можуть також бути відомості про зміст і результати перевірок характеристик продукції, що включають відомості про: декларацію про відповідність; супровідну документацію, що додається до відповідної продукції (включаючи інструкцію щодо користування продукцією); опис продукції та схема (креслення) конструкції виробу, а також повний склад технічної документації на відповідну продукцію, передбачений технічним регламентом; документи щодо системи якості чи системи управління якістю; висновки експертиз і протоколи випробувань зразків відповідної продукції, відібраних (узятих) у межах здійснення ринкового нагляду і контролю продукції; документи, що дозволяють відстежити походження відповідної продукції та її подальший обіг (договори, товарно-супровідна документація тощо); документи і матеріали щодо стану виконання суб'єктом господарювання рішення про вжиття обмежувальних (корегувальних) заходів, у тому числі в межах моніторингу дій суб'єктів господарювання, що вживаються ними для вилучення відповідної продукції з обігу і/або її відкликання; повідомлення й інша інформація, надана суб'єктами господарювання, митними органами, органами з оцінки відповідності; інші документи та матеріали, звернення, одержані органами ринкового нагляду.

Наведені положення у загальних рисах становлять предмет допиту свідків (службових осіб контрольно-наглядових органів) лише щодо фактів і обставин, які стали їм відомі в результаті здійснення професійної діяльності.

Таких осіб доцільно залучати як спеціалістів при підготовці і проведенні слідчих (розшукових) дій, зокрема допиту. Так, згадані особи можуть надати консультативну допомогу щодо визначення нормативно-правових документів, що передбачають вимоги безпеки при здійсненні певних видів діяльності, послідовності (етапів) створення промислової продукції або об'єктів будівництва, кола осіб, які є відповідальними за дотримання правил безпеки на різних стадіях виробничої діяльності тощо.

Специфіка допиту потерпілого при розслідуванні злочинів, передбачених ст. 275 КК України полягає у тому, що характер наслідків може спричинити психологічний стрес у потерпілого, тому потрібно зважати на цю обставину і застосовувати тактичні прийоми, спрямовані на нейтралізацію негативного впливу стресу.

Зважаючи на те, що потерпілими від злочину переважно є сторонні для виробництва особи, їх зацікавленість у результатах розслідування можна визначити як нейтральну або мінімальну. Тому зазвичай при підготовці до допиту не з'ясовують характер стосунків потерпілого з підозрюваним. Водночас, бажання відновити справедливість, у розумінні потерпілого, може привести до перебільшень та перекручування окремих фактів та обставин. Ці недоліки усуваються шляхом зіставлення показань різних категорій допитуваних і оцінки інших матеріалів кримінального провадження.

Предмет допиту потерпілого складають ті ж питання, що пропонуються очевидцю. Додатково з'ясовуються: характер шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; попередні факти скарг, звернень до уповноважених суб'єктів щодо створення загрози безпеки під час використання промислової продукції або експлуатації будівель і споруд, результати реагування.

Якщо, наприклад, потерпілим є особа, яка у розумінні ст. 275 КК України експлуатує будівлі/споруди, але не проживає у них (обвалення частини стіни готелю «Козацький» на Майдані Незалежності м. Києві 24 березня 2011 року, внаслідок чого загинула людина, яка знаходилась на тротуарі або падіння гіпсокартонної конструкції, що заподіяло шкоду здоров'ю відвідувача у ТЦ «СкайМолл» 17 лютого 2011 року), то предмет допиту включає запитання, визначені як предмет допиту свідка та щодо характеру шкоди, заподіяної злочином.

Відмінність допиту підозрюваного від допиту свідка, який є учасником виробничої діяльності полягає у процесуальному статусі цих осіб, що передбачає різний обсяг прав і обов'язків, що стосуються дачі показань та участі захисника, адвоката.

Що стосується особливостей тактики, то конкретні тактичні прийоми визначаються залежно від ситуації допиту, наприклад, протидія розслідуванню, конфлікт, умисне зловживання допитуваним своїми професійними знаннями (обізнаністю) з метою введення слідства в оману, перекручування фактів, повідомлення обставин, дослідження яких не має стосунку до обставин провадження і затягує слідство тощо.

Предмет допиту підозрюваного має подібну до допиту свідка, який є учасником виробничої діяльності, структуру. Проте потребує більш ретельної підготовки, зважаючи на зазначені вище обставини, що зумовлені зацікавленістю підозрюваного у результатах розслідування.

Підготовка має включати: 1) ретельне вивчення посадових інструкцій підозрюваного не тільки щодо обсягу його обов'язків, а й у частині відповідальності, зв'язку з іншими співробітниками, сторонніми організаціями; 2) якщо особу було допитано у якості свідка, потрібно зіставити показання допитаних з метою виявлення суперечностей, додаткових відомостей, що мають значення для розслідування; 3) сформулювати запитання для допиту. Для отримання консультацій та роз'яснень, формулювання запитань, доцільно залучати спеціаліста.

У якості прикладу, наведемо орієнтовний обсяг відомостей, які потрібно з'ясувати під час допиту підозрюваного (головний інженер (архітектор) проекту):

- кваліфікація (освіта за відповідним напрямом, післядипломна освіта, досвід (стаж) роботи за спеціальністю;

- коли призначений на посаду (наказ), кому підпорядковується, хто перебуває у підпорядкуванні у допитуваного; хто заміщує у разі відсутності;

- які нормативні документи використовує у своїй діяльності (уточнюється на момент виконання певних робіт). Наприклад, методи проектування, постанови, розпорядження, накази щодо проектування, будівництва, експлуатації об'єктів, будівельні норми і правила, керівні матеріали з розроблення проектної документації тощо);

- обсяг і зміст робіт на момент порушення: щодо керівництва певним видом робіт (проектно-розшукувальні, авторський нагляд, введення в експлуатацію); розрахунками; визначенням складу, кількості, якості обладнання, виробів, матеріалів; інженерними обстеженнями тощо;

- персональний склад розробників проекту із розподілом за розділами, частинами проекту, обсягом робіт;

- наявність субпідрядних організацій, обсяг робіт, порядок надання їм доручень, завдань, необхідних матеріалів та даних;

- порядок здійснення контролю щодо якості основних рішень (проектних, архітектурно-планувальних) та дотримання вимог відповідності проектної документації державним стандартам, нормам, правилам, інструкціям;

- факти виявлення недоліків проектної документації, про які стало відомо в процесі будівництва, введення об'єкта в експлуатацію, їх зміст та реагування на них, порядок та учасники узгодження відступів від діючих норм, правил, інструкцій.

Конкретизація запитань здійснюється залежно від обставин провадження, але у кожному випадку важливою складовою допиту є зміст посадових обов'язків та фактичні дані про їх виконання.

Отже, підготовка та проведення допитів при розслідуванні порушення правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції або безпечної експлуатації будівель і споруд має особливості, що визначаються впливом специфічних чинників на формування та зміст показань різних категорій допитуваних. Проведення допитів у таких провадженнях потребує обізнаності про особливості різних видів виробничої діяльності та володіння термінологічним апаратом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. ДСТУ 3278-95 Державний стандарт України. Система розроблення та постачання продукції на виробництво. Основні терміни та визначення. URL: <http://metrology.com.ua/download/dstu-gost-gost-r/60-dstu/438-dstu-3278-95>
2. Конструювання. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%82%D1%80%D1%83%D1%8E%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F>
3. Державний класифікатор будівель та споруд (ДК 018-2000). URL: <dp.sfs.gov.ua/data/files/55351.doc>
4. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 9 грудня 2015 року № 3038-VI. *Відомості Верховної Ради України*, 2011. № 34. ст. 343.
5. Вирок Шосткінського міськрайонного суду Сумської області від 18 березня 2013 року. Справа № 1819/4520/12 р. Провадження № 1/589/18/13 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/>
6. Основні вимоги законодавства ЄС до безпеки і якості товарів URL: <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua>
7. Барзилович Д.В., Тарасюк В.Г., Фаренюк Г.Г. Щодо проектування будівельних конструкцій за Єврокодами. *Інформаційний збірник Академії будівництва України*. 2015. № 14. С. 13–16.
8. Про будівельні норми. Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 5. ст.41.
9. Про загальну безпечність нехарчової продукції: Закон України від 2 грудня 2010 року. № 2736-VI. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2736-17/conv>
10. Про технічні регламенти та оцінку відповідності. Закон України від 15 січня 2015 року. № 24-VIII. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/124-19>.
10. Про затвердження Порядку розроблення проектної документації на будівництво об'єктів: Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 16 травня 2011 року № 45. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0651-11>

11. Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності. Закон України від 14 жовтня 1994 року № 208/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 46. ст. 411.
12. Про захист прав споживачів. Закон України від 12 травня 1991 року №1023-XII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>
13. Про захист прав споживачів. Закон України від 12 травня 1991 року №1023-XII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>
14. ДБН В.1.2-14-2009 Загальні принципи забезпечення надійності та конструктивної безпеки будівель, споруд, будівельних конструкцій та основ. Державні будівельні норми України. URL: http://dbn.at.ua/load/normativy/dbn/dbn_v12_14_2009/1-1-0-327
15. Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку. Закон України від 14 травня 2015 року № 417-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/card/417-19>.
16. Ухвала Октябрського районного суду м. Полтави від 19 березня 2017 року. Провадження №1-кс/554/6345/2017. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/69000280>
17. Ухвала слідчого судді Рівненського міського суду Рівненської області від 21 липня 2016 року. Справа № 569/9183/16-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/59155121>
18. Про практику застосування судами України законодавства про злочини проти безпеки виробництва. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 12 червня 2009 року № 7. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/va007700-09>.
19. Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції. Закон України від 19 травня 2011 року № 3390-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/card/3390-17>
20. Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини проти безпеки виробництва. Верховний Суд України. Постанова № 7 від 12 червня 2009 року. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/card/va007700-09/conv>
21. Ухвала колегії суддів з розгляду кримінальних справ Апеляційного суду Сумської області від 30 травня 2013 року. Справа №1819/4520/12. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/31521206>
22. Ухвала слідчого судді Трускавецького міського суду Львівської області від 10 січня 2104 року. Справа № 457/15/14-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/46921109>.
23. Будівельно-технічна і оціночно-будівельна експертиза. Київський науково-дослідний інститут судових експертиз. Офіційний сайт. URL: <http://kndise.gov.ua/activity/expertise-view/c-budivelno-tehnicna-ta-ocinospo-budivelna>
24. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних

рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : Наказ Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.

25. Центр судової експертизи та експертних досліджень. Офіційний сайт. URL: <https://ics.gov.ua/expert/eactivity/itexpertise/land>

26. Узагальнення судової практики призначення судових експертиз у цивільних справах і використання їх висновків. Апеляційний суд Чернігівської області. Офіційний сайт. URL: <https://cna.court.gov.ua/sud2590/5864/199569/>

27. Київський науково-дослідний інститут судових експертиз. Офіційний сайт. URL: <http://kndise.gov.ua/activity/expertise-view/c-materialiv-recovin-ta-virobiv>

28. Узагальнення судової практики призначення судових експертиз у цивільних справах і використання їх висновків. Апеляційний суд Чернігівської області. Офіційний сайт. URL: <https://cna.court.gov.ua/sud2590/5864/199569/>

29. Узагальнення судової практики призначення судових експертиз у цивільних справах і використання їх висновків. Апеляційний суд Чернігівської області. Офіційний сайт. URL: <https://cna.court.gov.ua/sud2590/5864/199569/>

30. Аверянова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г., Россинская Е.Р. Криминалистика. Учебник для вузов. Под ред. Р.С. Белкина. М.: Издательство НОРМА. 2000. с. 549,551, 554.

31. Криміналістика: підручник / За ред. В.В. Тіщенка. Одеса: Видавничий дім Гельветика, 2017. с. 253, 256.

32. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні. Міністерство внутрішніх справ. Наказ від 7 липня 2017 року № 575. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17>.

33. Таран О.В. Розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням вимог законодавства про охорону праці: монографія. К.: «ДІА», 2012. 352 с.

34. Порядок проведення обстеження прийнятих в експлуатацію об'єктів будівництва. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2017 року № 257. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/257-2017-%D0%BF>.

35. Про затвердження Інструкції про порядок проведення технічної інвентаризації об'єктів нерухомого майна. Наказ Державного комітету будівництва, архітектури та житлової політики України №127 від 25 травня 2001 року. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0582-01/page>.

36. Ухвала слідчого судді Октябрського районного суду м. Полтави від 19 вересня 2017 року № 554/7130/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/69000280>.

37. Про затвердження Положення про центральний фонд будівельних норм та Типового положення про фонд галузевих будівельних норм. Кабінет міністрів України. Постанова від 23 червня 2010 року № 483. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/483-2010-%D0%BF>.

38. Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції. Закон України від 2 грудня 2010 року № 2735-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/card/2735-17>.

39. Ухвала слідчого судді Октябрського районного суду м. Полтави від 19 вересня 2017 року № 554/7130/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/69000280>.

40. Ухвала слідчого судді Рівненського міського суду від 6 грудня 2013 року. Справа № 569/22251/13-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/47318475>.

41. Суботін П. Ринковий нагляд. Перші підсумки і позиція інспектора. *Промислова безпека*. 2013. №1. URL: <http://prombezpeka.com/>.

42. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності. Закон України від 5 квітня 2007 року № 877-V. Відомості Верховної Ради України, 2007, № 29, ст. 389.